

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Києво - Могилянська академія”
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему: **“ПРІОРИТЕТИ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ’ЯЗКІВ”**

Виконав: студент 4-го року навчання
Спеціальності
051 Економіка
Козинець Нікіта Віталійович

Керівник Мірошніченко В.В.
Кандидат економічних наук, доцент

Рецензент Шевченко О.О.
Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 20__ р.

м. Київ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	7
1.1. Сутність поняття господарського розвитку регіону та його ролі в глобальному просторі.....	7
1.2. Чинники господарського розвитку в світлі еволюції теоретичних концепцій регіонального розвитку.....	10
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	16
2.1. Пріоритети та загрози регіонального розвитку України в контексті її економічних інтересів.....	16
2.2. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ.....	21
2.3. Господарський розвиток Херсонської області та його вплив на формування зовнішньоекономічних зв'язків.....	24
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	34
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ І НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	35
3.1. Виклики національної регіональної політики України та потенціал розвитку регіонів.....	35
3.2. Розробка стратегії зовнішньоекономічної діяльності регіону у програмах структурної модернізації економіки.....	39
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ.....	47
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Основа економічних досліджень – це виявлення шляхів, які б вели до найбільш ефективного розвитку економіки. Зважаючи на достатньо сильні диспропорції розвитку регіонів України, в розрізі сучасної економіки велику вагу у цих дослідженнях займають концепції регіонального розвитку та, насамперед, спроби виявлення його методів, умов та факторів, які і утворюють цей процес. Поступове зменшення розриву між економічними розвитками окремих регіонів - головна мета досліджень, які проводяться у межах регіональної політики.

Зовнішні та внутрішні виклики, які постійно виникають на шляху здійснення регіональних політик є важливим фактором згуртованості вчених задля подальшого пошуку нових рішень по забезпеченню сталого регіонального економічного розвитку. Для сучасних наукових досліджень характерні спроби прагматизації регіональної політики шляхом застосування нових та вже існуючих економічних концепцій, які пристосовують під наявні соціально-економічні умови.

Регіональний розвиток – це багатшаровий комплексний процес якісних змін таких факторів, як регіональний простір, усталені економічні засади, доходи населення регіонів країни тощо. Різні чинники регіонального розвитку досліджуються фахівцями різних галузей, проте найбільш повне, сукупне уявлення про процес регіонального розвитку можна отримати на основі синтезу загальної економічної теорії, яка відображає взаємозв'язки процесів виробництва, споживання та розподілу благ і суспільно-географічної теорії.

Наразі в Україні формується та досить швидко розвивається складна система ринків, у якій поряд з національним ринком, активно працюють регіональні ринки. У свою чергу, на регіональних ринках функціонують локальні ринки. Це показує, що сучасна економічна діяльність України тяжіє від

національного до регіонального рівня. Такий поділ певною мірою дозволяє диверсифікувати економічні ризики.

В умовах регіоналізації економіки та глобалізації світових ринків товарів та послуг саме регіони виступають як самостійні суб'єкти конкуренції. У ринкових умовах регіони змагаються між собою за інвестиційні ресурси (державні, приватні та іноземні), залучення підприємств-платників податків, а також за всі джерела ресурсів і ринки збуту. При цьому регіони є самостійними суб'єктами національних та міжнародних ринків.

Орієнтація в розвитку ринкових відносин передбачає включення українських регіонів у систему міжнародного поділу праці та використання наявних у них переваг у інтересах прискореного економічного та соціального розвитку. Регіони є проміжним рівнем, на якому формуються умови функціонування бізнесу та життєдіяльності людей. Посилення регіональної нерівності може призвести до нестабільності, погіршення рівня та якості життя людей у регіонах, що стагнують.

Чимала диференціація регіонів України, сама по собі виступає серйозною внутрішньою загрозою для економічної безпеки, збільшує диспропорції регіонів країни щодо інвестиційної привабливості, можливості реалізації їх експортних потенціалів та ступеню залежності від імпорту на території регіону.

Також, і курс на євроінтеграцію акцентує увагу на економічній безпеці не тільки національної економіки, а й економіки регіонів. Глобалізаційні процеси, звичайно, сприяють переходу економіки на якісніший рівень, проте збільшують залежність економічних суб'єктів, зокрема регіонів, від зовнішніх обставин та піддаються більшому негативному впливу.

Взаємозалежність від експорту і зростання імпорту українських регіонів, суттєва розбіжність у соціально-економічному становищі регіонів і, як наслідок, втрата економічного потенціалу територій виявляють потребу розробки та втілення новітньої концептуальної методології державної регіональної політики з урахуванням налагодження зовнішньоекономічних зв'язків та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Об'єктом дослідження є господарський розвиток регіонів України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти регіональної політики в рамках забезпечення господарського розвитку регіонів та його впливу на формування зовнішньоекономічних зв'язків.

Метою дослідження є визначення пріоритетів господарського розвитку регіонів України та їх вплив на формування зовнішньоекономічних зв'язків.

Виходячи з мети, в роботі були поставлені завдання дослідження:

1. розкрити сутність поняття господарського розвитку регіону та його глобальної ролі;
2. визначити чинники господарського розвитку, враховуючи еволюцію теоретичних концепцій регіонального розвитку;
3. проаналізувати національні економічні інтереси України, їх пріоритети і загрози в системі регіонального розвитку держави;
4. охарактеризувати моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ;
5. проаналізувати господарський розвиток Херсонської області та його вплив на зовнішньоекономічні зв'язки;
6. проаналізувати наслідки війни на регіональний економічний розвиток;
7. навести виклики національної регіональної політики України та показати потенціал розвитку регіонів;
8. надати рекомендації щодо розробки стратегії зовнішньоекономічної діяльності регіону у програмах структурної модернізації економіки.

Під час виконання дослідження переважно використовувалися наукові публікації, Інтернет матеріали, підручники та довідково - енциклопедична література тощо.

Методи дослідження. Специфіка предмета і конкретні дослідницькі завдання зумовили застосування як загальнонаукових, так і спеціальних статистичних методів. У процесі дослідження були використані загальнонаукові (системного аналізу, узагальнення, формалізації, індукція, дедукція) і статистичні методи (аналіз абсолютних величин, аналіз відносних величин,

методи виявлення тенденції в рядах динаміки, методи і моделі прогнозування, графічний і табличний методи представлення даних).

Наукова новизна роботи полягає у виокремленні перешкод, які стримують регіональний розвиток під час досягнення національних економічних інтересів та формування зовнішньоекономічних зв'язків.

Практичне значення роботи полягає у виділенні пріоритетних заходів регіональної політики, впровадження яких значно прискорить господарський розвиток регіонів України та дозволить більш ефективно формувати зовнішньоекономічні зв'язки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Сутність поняття господарського розвитку регіону та його ролі в глобальному просторі

Регіон представляє собою багатофункціональну та багатоаспектну складну соціально-економічну систему, яка пов'язана із бізнес-процесами зовнішнього, так і внутрішнього середовища, специфікою яких є відносини з територіальними одиницями та господарюючими суб'єктами.

У політичній, науковій та економічній системі суспільства формуються основні цілі регіональних стратегій: стан захищеності особи та суспільства, забезпечення конституційних прав, свобод, досягнення високих стандартів життєзабезпечення громадян, підвищення конкурентоспроможності та сталого економічного зростання регіону, науковий та технологічний розвиток, покращення рівня освіти, охорони здоров'я та культурний розвиток.

Розвиток означає будь-які поступові прогресивні зміни, насамперед, в економічній сфері. Якісна зміна може бути структурною зміною, зміною змісту розвитку або новою ознакою економічної системи. Якщо ж зміна кількісна, кажуть про економічне зростання.

Економічне зростання безпосередньо пов'язане з поняттям економічного розвитку. Економічне зростання – збільшення об'ємів виробництва в економіці країни/регіону за певний період часу (зазвичай – за рік). Існує два види факторів економічного зростання:

1. екстенсивний фактор: збільшення кількості ресурсів (наприклад, числа працівників, витрат капіталу);
2. інтенсивний фактор: підвищення якості ресурсів (робітників, технологій виробництва, введення інновацій);

З огляду на ці фактори виділяють два типи економічного зростання:

1. екстенсивне економічне зростання;
2. інтенсивне економічне зростання.

Умовами стійкості і стабільності економічного розвитку є рівновага, збалансованість між суспільним виробництвом і споживанням. Однак в ринковій економіці даний стан періодично порушується, спостерігається певна циклічність.

Економічний цикл – це періодичні коливання рівнів зайнятості, виробництва та інфляції; період циклічності ділової активності.

Фази економічного циклу:

1) економічний підйом – характеризується майже повною зайнятістю активного населення, постійним розширенням виробництва всіх товарів і послуг, зростанням доходів, розширенням сукупного попиту;

2) Економічний пік – вершина циклу. Характеризується низьким рівнем безробіття або її відсутністю, виробнича потужність на максимумі;

3) економічний спад, криза, (рецесія) – скорочення виробництва і споживання, доходів та інвестицій, падіння рівня ВВП;

4) економічна криза (депресія) (дно) – економіка, досягнувши дна, топчеться на місці;

5) нарощення – плавне збільшення обсягів виробництва, поява нових робочих місць у промисловості, зростання доходів населення і прибутку підприємців.

Причини економічних циклів:

Зовнішні: війни, нафтові шоки, великі нововведення (залізниці, автомобілі, електроніка), що роблять великий вплив на інвестиції, виробництво, споживання, рівень цін.

Внутрішні: монетарна (грошова) політика уряду, зміна співвідношення сукупної пропозиції і сукупного попиту, накопичення великих запасів товарів через низький попит або високі ціни.

На думку Швед А.Б. «розвиток регіону — багатовимірний та багатоаспектний процес, який зазвичай розглядається з погляду сукупності різних соціальних та економічних цілей. Навіть якщо йдеться лише про економічний розвиток, воно зазвичай розглядається разом із розвитком

соціальним» [1]. Такі цілі органічно впливають із основної парадигми розвитку регіонів – концепції сталого господарського розвитку, головна ідея якої полягає у наявності взаємозалежності між соціально-економічним та екологічним аспектами розвитку.

Решетило В.П. під регіональним розвитком розуміє «насичення регіону економічними об'єктами та зв'язками. Чим більше на певній території таких об'єктів і чим тісніше зв'язки між ними, тим більш розвинутою або освоєною вона уявляється. Через насичення території забезпечується її розвиток. Насичена територія – це територія, що вміщує безліч економічних об'єктів (підприємств, організацій та елементів соціальної сфери, на яких зосереджено або на які спрямовано економічну діяльність), які опосередковують певну сукупність економічних інтересів і відносин між учасниками суспільного виробництва. Розвиток території безпосередньо зумовлений системною організацією відтворення ресурсів – трудових, природних, матеріальних (капітальних), організаційних (підприємницьких), інформаційних, науково-технічних та ін.» [2].

До господарського розвитку включаються такі складові елементи: підвищення розвитку виробництва та зростання доходів; інституційні, соціальні та адміністративні зміни в суспільстві; зміни у свідомості суспільства; у їх традиціях та звичках [3]. Основною метою господарського розвитку регіонів є покращення якості життя населення. Господарський розвиток регіону виділяють з усієї системи державних інтересів як актуальний та пріоритетний напрям, так як кожен регіон, будучи частиною єдиної держави, вносить свій внесок у його історичне, внутрішньополітичне, економічне, культурне життя та у досягнення певних результатів на світовій арені [4].

У цьому контексті регіональний розвиток базується на трьох основних складових: суспільно-просторовий процес, тобто рівномірний та збалансований розвиток регіонів, який забезпечує соціально-економічну єдність для рівних умов розвитку населення; секторальний підхід, який наголошує на ефективному використанні і розподілі власних ресурсних потенціалів регіонів та підвищенні

рівня їх конкурентоспроможності; управлінська складова, яка ґрунтується на використанні спільних методів реалізації політики регіонального розвитку, створенні єдиної системи національного та регіонального планування і модернізації структури місцевих влад.

Організація господарської діяльності регіонів шляхом продуктивної взаємодії територіальних ресурсів складає загальний господарський комплекс країни. Можна сказати, що інтенсифікація економічного життя у регіонах визначає тенденції економічного зростання всієї країни. Головними цілями господарського розвитку регіону є: зростання доходів, покращення якості освіти, харчування та охорони здоров'я, зниження рівня бідності, оздоровлення довкілля, рівні можливості, збільшення рівня особистої свободи, покращення культурного життя.

Регіони виступають гарним середовищем для впровадження і реалізації концепції сталого розвитку, адже вони характеризуються такими ознаками :

- комплексність, цілісність, спеціалізація та керованість
- є історично найбільш стійкими територіальними утвореннями, що сформувалися за період існування
- володіють найбільш оптимальною структурою для позиціонування у зовнішньоекономічному просторі
- мають значний досвід у поєднанні практичного стимулювання ринкових перетворень на територіях із політикою регулювання цих процесів

Розвиток окремих регіонів відіграє значну роль в загальному економічному розвитку країни.

1.2. Чинники господарського розвитку в світлі еволюції теоретичних концепцій регіонального розвитку

На даному етапі розвитку світової економіки здійснюються глобальні зміни в розрізі зростання значення регіонів. В зв'язку з цим важливе значення

має дослідження чинників господарського розвитку з урахуванням еволюції теоретичних концепцій регіонального розвитку.

В процесі еволюції поняття господарського розвитку регіону відповідно розвивались і теоретичні концепції регіонального розвитку. В процесі розвитку України як незалежної держави досліджувались проблеми розвитку регіонів та формувались національні концепції регіонального розвитку (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Національні концепції регіонального розвитку

Концепція	Зміст
Регіональна парадигма суспільного розвитку	Розвиток регіону, а також його структурна цілісність можливі в поєднанні діалектичної єдності національних та цивілізаційних аспектів в процесі історичного прогресу
Нова парадигма економічного розвитку	Зростання економіки можливе за рахунок модернізації виробництва. В рамках даної концепції оновлення виробництва є органічною складовою економічного розвитку регіону
Геоелектроніки	На регіональний розвиток впливає управлінський аспект його діяльності та інтеграція господарського комплексу в світову економіку
Інноваційно-інформаційної конкурентності регіонального розвитку	В основі господарського розвитку регіону лежить взаємодія між бізнес-проектами та інформаційними технологіями
Соціально-економічного розвитку з урахуванням екологічного аспекту	Економічний розвиток залежить від вирішення екологічних проблем регіону

Джерело: складено автором на основі [5]

На господарський розвиток регіонів впливає певний перелік чинників. Як правило, саме фактори регіонального розвитку застосовуються для пояснення, прогнозування та оцінки соціально-економічної ситуації у регіоні.

Необхідно виділити ряд чинників, які здійснюють вагомий вплив на розвиток регіонів (рис.1.1.).

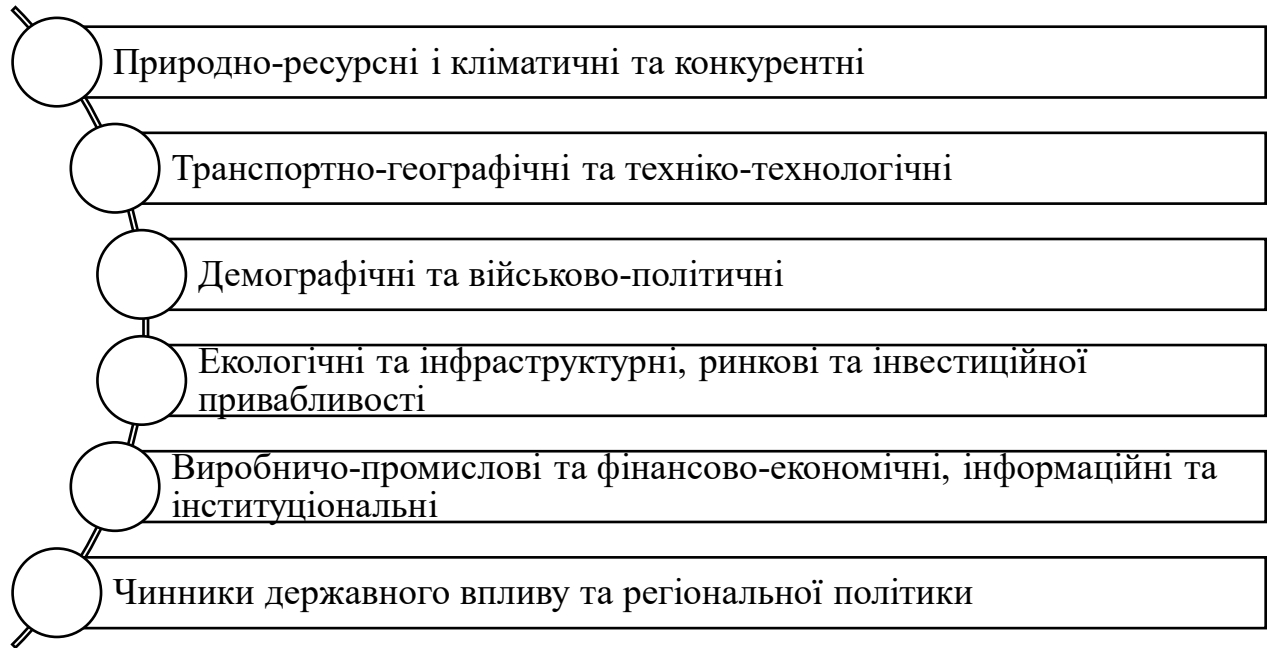

Рис.1.1. Класифікація чинників господарського розвитку регіонів

Джерело: складено автором на основі [6]

Крім вищенаведеної класифікації чинників господарського розвитку регіону виділяють і інші. Наприклад, М.В. Криштопа в своїх працях, присвячених регіональному розвитку, згрупувала їх у п'ять основних груп: природні ресурси, населення, підприємства, інновації та інвестиції, що представлені на рис. 1.2. Зарубіжні науковці виокремлюють наступні групи факторів – «жорсткі» та «м'які». До жорсткої групи можна віднести наступні фактори: «виробничі (наприклад, земля, робоча сила, капітал); направлені на збут продукції (близькість партнерів по кооперації, інфраструктура, структура населення та споживання); встановлені державою (податки, система господарювання, субсидії та програми підтримки)» [7].

М'які фактори – це ті фактори, що дуже складно вимірити кількісно, наприклад: наскільки стабільна політична ситуація; стабільність суспільного клімату; кваліфікація робочої сили; регіональна структура економіки та окремих підприємств; якість системи освіти та професійної підготовки кадрів тощо.

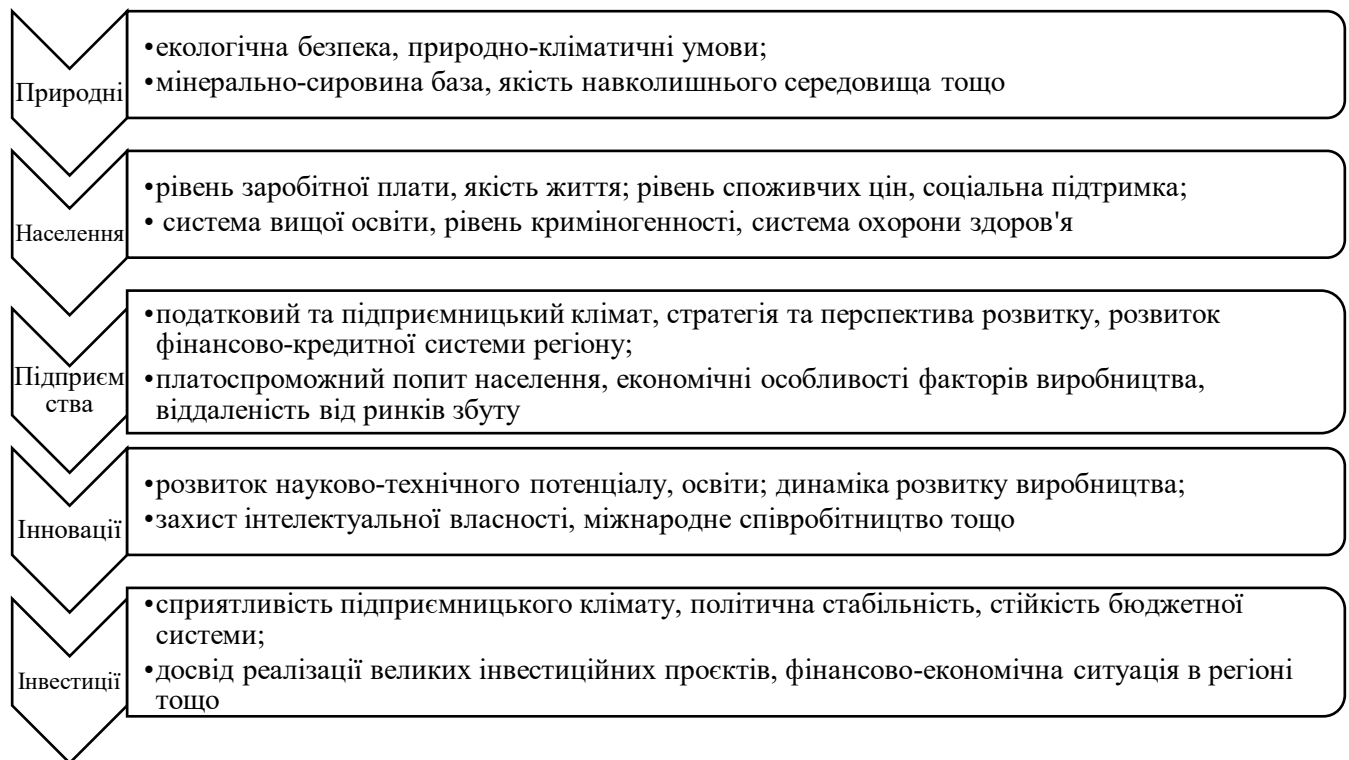

Рис.1.2. Класифікація чинників господарського розвитку регіонів

Джерело: складено автором на основі [7]

Розглянемо більш детально чинники господарського розвитку регіонів. Природно-ресурсні та кліматичні чинники відзначають наявність в регіоні природних ресурсів, таких як: ліси, річки, корисні копалини тощо. Дані чинники формують екологічну ситуацію в регіоні, рекреаційні умови проживання населення і впливають на стандарти та спосіб життя населення [8]. Крім того, формують туристичний потенціал регіону.

Демографічні чинники відображають трудовий потенціал та якісні характеристики населення, тобто його рівень освіти, кваліфікація тощо. Регіони з великою чисельністю населення мають великий регіональний дохід та дохід на душу населення [7].

Суттєво впливає на регіональний розвиток науково-технічний фактор. За допомогою науково-технічного прогресу забезпечується ефективніше розміщення підприємств, різних виробничих комплексів, галузей господарства, та як наслідок відбувається покращення господарського, соціального, культурного та економічного розвитку всіх регіонів. Такий підхід регіональної

політики акцентує увагу на ендогенних чинниках розвитку, посилює відповідальність місцевої влади за комплексний соціально-економічний розвиток території, встановлює функціональні структури управління, що враховують особливості регіонального розвитку [8].

Серед усіх факторів існують і такі, що мають негативний вплив на регіональний розвиток. Одним з найбільш значущих факторів, що здійснюють негативний вплив, є наявність у регіоні тіньової економіки, яка зменшує доходи регіону, що надходять шляхом податків і зборів, що, у свою чергу, негативно позначається на місцевому бюджеті.

В процесі дослідження встановлено, що господарський розвиток регіону - це закономірний темп приросту економічного, трудового, інтелектуального, екологічного та соціального капіталу з метою відтворення валового територіального продукту, збільшення частки послуг у регіональній економічній структурі та інфраструктурного потенціалу.

Кожен регіон повинен чітко ідентифікувати фактори, які стимулюють зростання рівня господарського розвитку, з метою управління ними. Під управлінням маю на увазі аналіз даних факторів і на його основі прийняття найбільш ефективного рішення в різних галузях, щодо регіонального розвитку і, як наслідок, вплив на ці фактори.

Стійкий розвиток регіону – це цілеспрямований керований процес якісної та кількісної зміни параметрів регіональної системи, що включає забезпечення розширеного відтворення та підтримання динамічної рівноваги, задля підвищення рівня добробуту населення і задоволення його потреб за умови дбайливого ставлення до навколишнього середовища та збереження ресурсної бази.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Основні задачі держави полягають у використанні механізмів регіональної політики, які б сприяли в короткі строки покращенню господарського розвитку регіонів. Регулювання просторового розвитку економіки регіонів є центральним елементом регіональної економічної політики.

Регіональний розвиток – це закономірний поступальний процес зміни кількісних та якісних характеристик регіональної системи, метою якого є підвищення якості життя людей та створення оптимальних умов для їх діяльності. У зв'язку з цим забезпечення стійкості процесу регіонального розвитку набуває особливої актуальності.

В процесі еволюції поняття господарського розвитку регіону відповідно розвивались і теоретичні концепції регіонального розвитку. Завдяки ним, можна виділити дві класифікації чинників.

Перша класифікація чинників включає: природні, населення, підприємства, інновації, інвестиції.

У другій класифікації чинники поділяються на жорсткі та м'які.

Організація господарської діяльності регіонів шляхом продуктивної взаємодії територіальних ресурсів складає загальний господарський комплекс країни. Можна сказати, що інтенсифікація економічного життя у регіонах визначає тенденції економічного зростання всієї країни.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

2.1. Пріоритети та загрози регіонального розвитку України в контексті її економічних інтересів

В процесі аналізу законодавства України з регіонального розвитку з 1991 року та по теперішній час було виділено чотири етапи, які представлено на рис.2.1.:

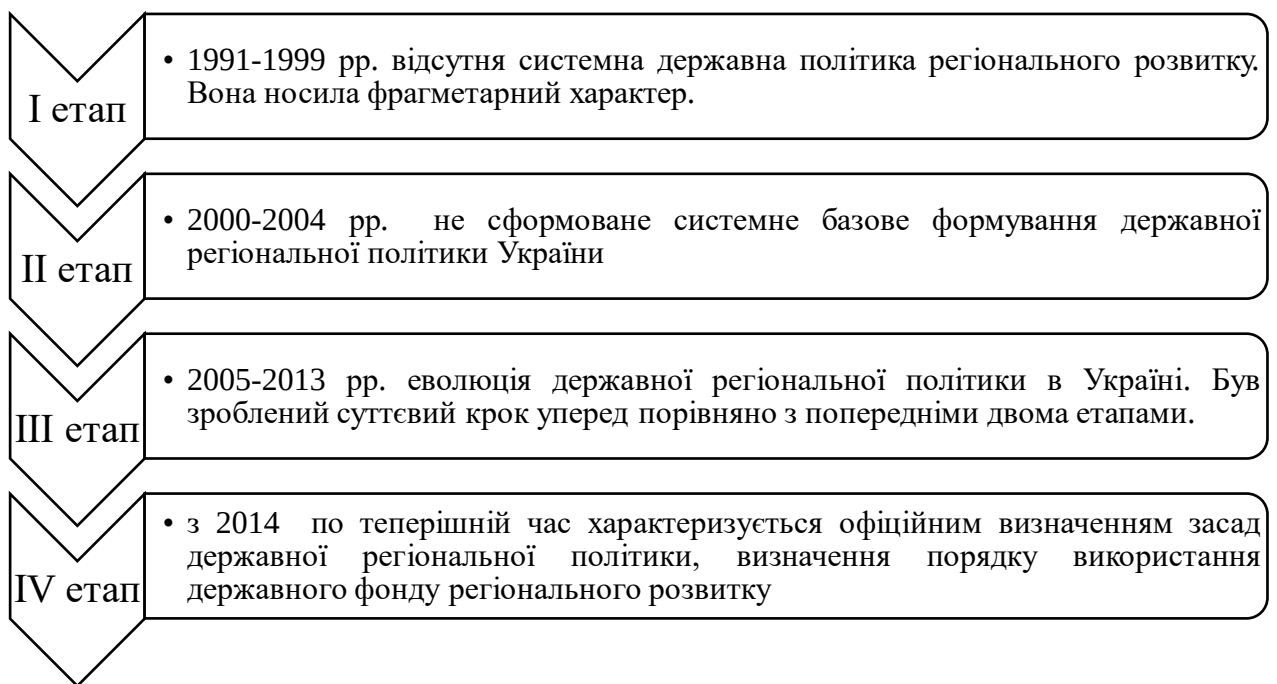

Рис.2.1. Етапи регіонального розвитку України

Джерело: складено автором на основі [3]

Розвиватися Україна як суверенна держава з громадянським суспільством та конкурентоспроможною економікою з демократичними цінностями, не може без одночасного ефективного розвитку її регіонів. Починаючи з 2013 року в українському суспільстві та серед науковців почалися пошуки заходів щодо створення сучасних механізмів, які б активізували соціально-економічні процеси на регіональному рівні. У 2014 р. Кабінет Міністрів України затвердив Державну

стратегію регіонального розвитку України до 2020 р., розпочавши таким чином етап інституційної структурної перебудови регіонів.

Основним вектором міжнародного господарства є збільшення прав та компетенції регіонів місцевої влади в управлінні економікою певного регіону.

Проводячи активну регіональну політику, держава направляє всі сили на даний аспект, так як він становить важливий стратегічний пріоритет регіональної політики, який здатний забезпечити загальнодержавні інтереси.

Економічна безпека регіону залежить від значної кількості чинників, які мають різнополярну направленість, тобто вони можуть перешкоджати, чи сприяти її забезпеченню. З метою впливу на зміни в економічному, соціальному та політичному житті, що нерозривно пов'язано із станом економічної безпеки регіону, здійснюється його моніторинг.

Фондом «Ефективне управління» було розраховано індекс глобальної конкурентоспроможності України, на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (табл.2.1.).

Таблиця 2.1

**Середні результати України за Індексом конкурентоспроможності
та його складових у 2014-2020 роках**

Показники	2014-2015	2016-2017	2018-2019	2019-2020
Індекс конкурентоспроможності України	4,03	4,0	4,11	4,12
Інституції	3,07	3,05	3,21	3,22
Інфраструктура	4,07	3,92	3,94	3,96
Макроекономічне середовище	3,12	3,17	3,52	3,6
Охорона здоров'я та початкова освіта	6,06	5,95	6,02	6,2
Вища освіта та професійна підготовка	5,03	5,07	5,08	5,12
Ефективність ринку товарів	4,02	3,97	4,04	4,21
Ефективність ринку праці	4,33	4,23	3,98	4,0
Рівень розвитку фінансового ринку	3,18	2,92	3,12	3,6
Технологічна готовність	3,45	3,57	3,83	4,1
Рівень розвитку бізнесу	3,67	3,63	3,72	3,9
Інновації	3,42	3,45	3,37	3,93
Розмір ринку	4,54	4,4	4,49	4,62

Джерело: складено автором за даними [9]

Дані табл.2.1 свідчать, що індекс глобальної конкурентоспроможності України мав тенденцію до зростання. Крім того, зросли всі його складові, що є позитивним моментом на шляху до соціально-економічного розвитку країни та її регіонів.

Проте, кожен регіон розвивається неоднаково, що залежить від багатьох факторів, таких як: наявність виробничих підприємств, фінансових та трудових ресурсів, кількості суб'єктів господарювання, їх галузевої структури тощо.

Світовим центром даних з геоінформатики та сталого розвитку обраховано індекс конкурентоспроможності регіонів, який представлено на рис.2.2.

Рис.2.2. Індекс конкурентоспроможності за регіонами України

Джерело: [10]

Аналіз даних з рис.2.2 свідчить, що лідером за рівнем конкурентоспроможності є Дніпропетровська область, що пояснюється розвинутою промисловістю. Так, в Дніпропетровській області знаходяться високотехнологічні підприємства ракетно-космічної та оборонної, переробної, видобувної промисловості.

Далі за рівнем конкурентоспроможності слідує Харківська, Київська області.

В «Державній стратегії регіонального розвитку до 2020» пріоритетним напрямком було: «підвищення конкурентоспроможності регіонів, в рамках якого вирішувались наступні завдання: підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів; створення умов для поширення позитивних процесів розвитку міст та інших територій, розвиток сільської місцевості; підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіонів» [11].

Головним завданням регіональної політики України є досягнення національних економічних інтересів країни:

- створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої, потужної економіки; розв'язання державою соціальних проблем;
- створення надійної системи економічної безпеки України; проведення рішучої боротьби з "тіньовою" економікою; створення замкнених циклів виробництва стратегічно важливої продукції;
- покращення добробуту громадян; розвиток внутрішнього ринку та попиту; значне удосконалення/оновлення виробництва і розвиток наукомістких галузей.

На шляху перебудови регіонального розвитку Україна стикається з достатньо серйозними перешкодами, які значно уповільнюють темпи розвитку регіонів країни:

- криза регіонального управління, що виникає через недостатній рівень повноважень місцевої влади та частій зміні керівників обласних і районних державних адміністрацій та їх команд [11];
- негативні тенденції та посилення диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів;

- напруженість між регіонами, яка виникла штучно і загрожує єдності народу та країни;
- відсутність системи економічної безпеки України; соціальна незахищеність значної частини населення, зростання бідності.

Отже, державними пріоритетами регіонального розвитку з метою забезпечення національних економічних інтересів мають бути (рис.2.3):

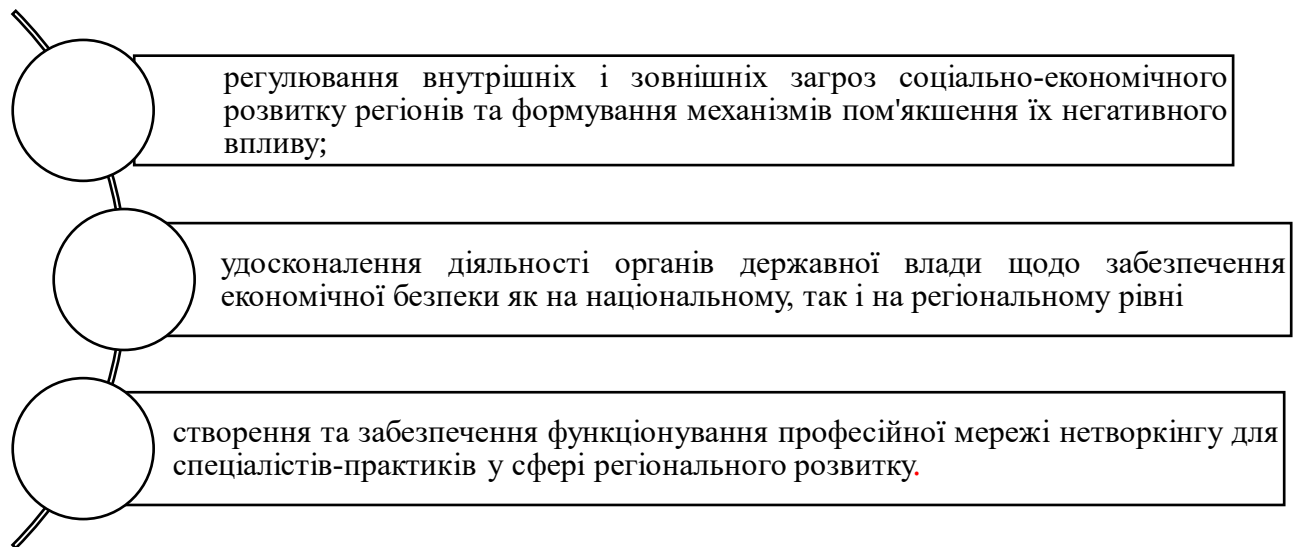

Рис.2.3. Державні пріоритети регіонального розвитку України

Джерело: складено автором на основі [12]

Виконання вищезазначених пріоритетів забезпечить регіонам України у достатньо короткий термін економічне зростання, взаємну інтеграцію, а також більшу самостійність у прийнятті рішень на основі децентралізації та деконцентрації.

Основним напрямком даної стратегії є формування складної системи ринків, в якій активну участь приймають саме регіональні ринки. Регіональні ринки є активними учасниками зовнішньоекономічних відносин. Регіони України ведуть активну зовнішню торгівлю, яка з 2014 року зазнала змін, так як регіони переорієнтувалися з країн СНД на країни Європейського союзу. Проте в деяких регіонах, таких як Харківська та Хмельницька ще переважала частка експорту до країн СНД. Однак, в результаті поточного конфлікту експорт до країн СНД припинився. Але і загальні обсяги в інші країни в результаті

збройного конфлікту зменшились. Крім того, на даний час певні території окуповані та відповідно не можуть здійснювати експортні операції. Компенсувати дані втрати намагаються західні регіони України. Проте цього недостатньо.

2.2. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ

Здійснення соціально-економічної перебудови економіки України, використовуючи інституційно-економічні інструментарії державних реформ на регіональному рівні, перебуває у прямій залежності від використання моделей розвитку регіонів. Дані моделі формуються через взаємозв'язки складових регіонального розвитку: територіальна, психо-історична, економічна, соціальна, інфраструктурна, екологічна складові.

Регіональний розвиток України здійснюється на основі принципів, які зазначені в Державній стратегії регіонального розвитку (рис.2.4.):

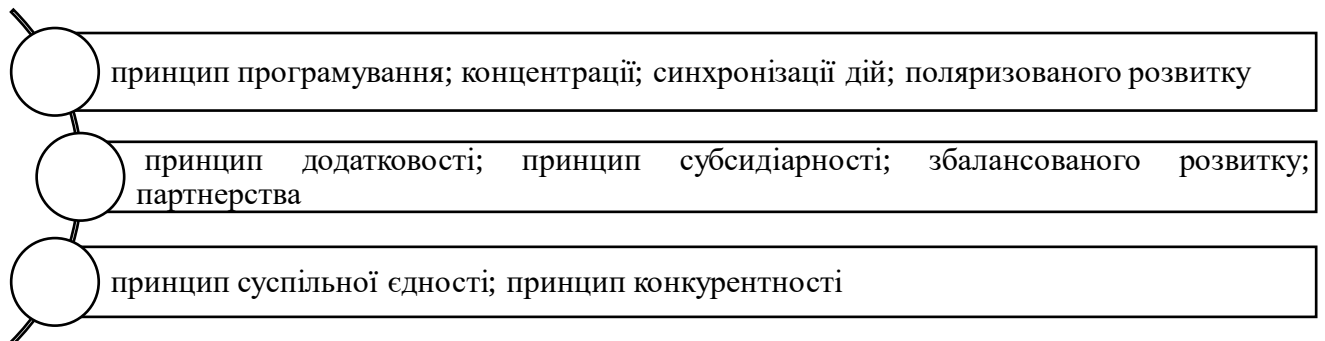

Рис.2.4. Принципи регіонального розвитку України

Джерело: складено автором на основі [13]

В рамках моделей регіонального розвитку відображаються функціональні взаємозв'язки між агрегованими чинниками, які здійснюють вплив на систему соціально-економічного розвитку регіону.

Виходячи з дослідження економічної літератури можна виокремити різноманітні підходи щодо формування моделей регіонального розвитку (рис.2.5.).

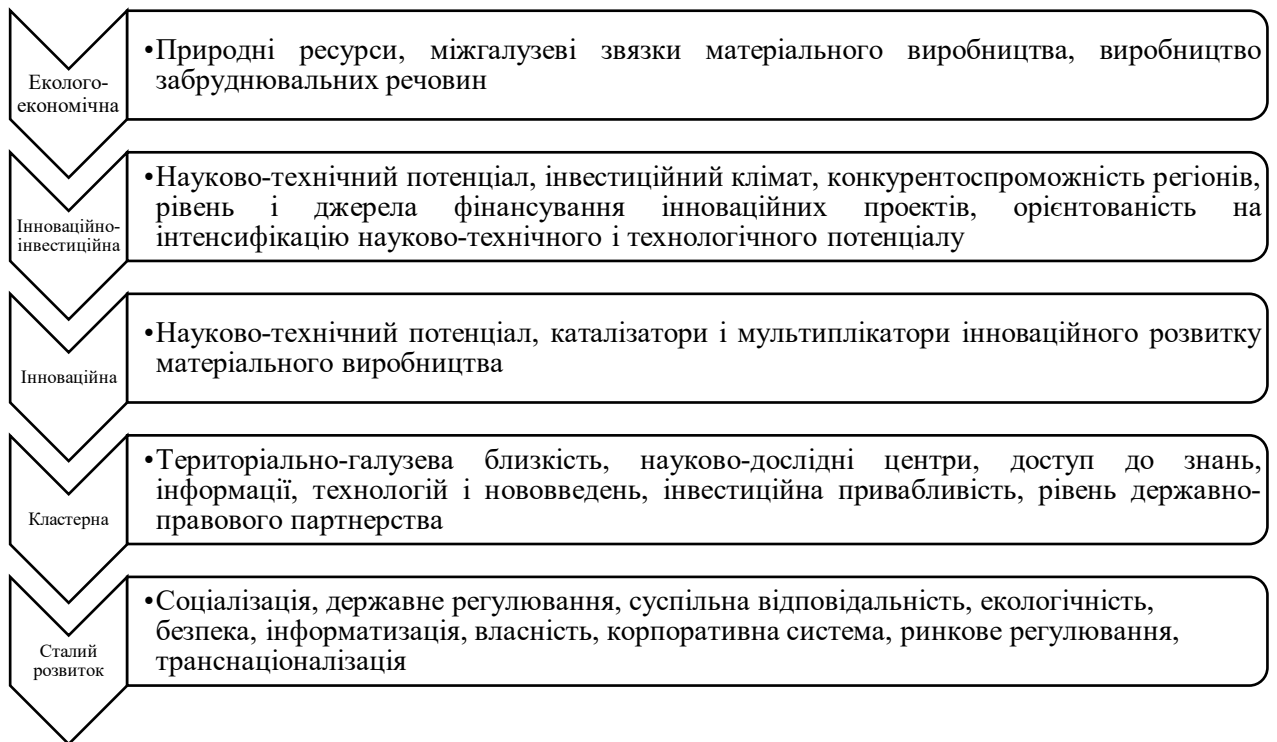

Рис.2.5. Моделі регіонального розвитку
Джерело: складено автором на основі [12]

В рамках стратегії регіонального розвитку України основними напрямками ринкових реформ були наступні (рис.2.6).

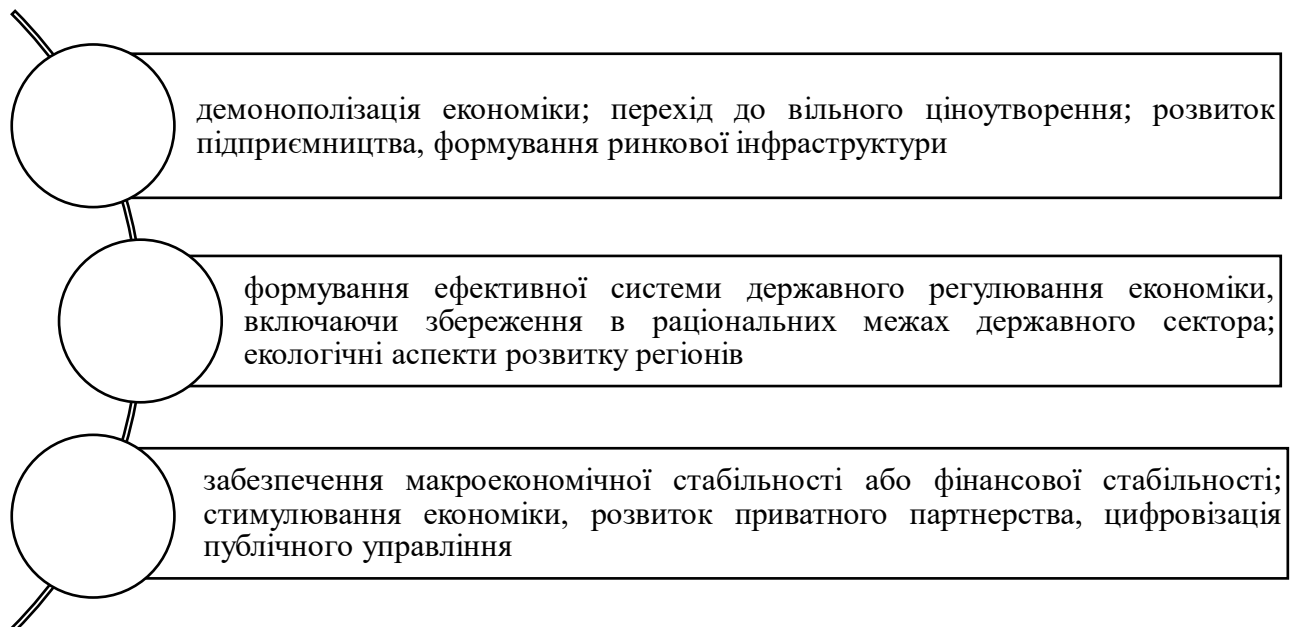

Рис.2.6. Основні напрямки ринкових реформ в рамках регіонального розвитку України

Джерело: складено автором на основі [14]

На сучасному етапі структурної перебудови економіки на основі розвитку моделей регіонального розвитку виникає необхідність використовувати інноваційні підходи в частині реформ економіки регіонів.

У контексті вищезазначеного, на мій погляд, доцільно наголосити, що у функціонуванні соціально-орієнтованої економіки ключова роль належить регіональному господарству. Регіональне господарство є специфічним організаційно-економічним інструментом реалізації соціальної спрямованості національної економіки. Саме ця галузь суттєво піддається можливим важким наслідкам криз на соціальну захищеність та соціальне благополуччя населення. Тобто з позицій макроекономічного розвитку національної економіки найбільш уразливими об'єктами є не так окремі монополізовані структури, нехай навіть вони несуть значний тягар із забезпечення доходів державного бюджету, як структури регіональної економіки, в яких сконцентровані основні соціальні інтереси населення.

Підхід регіонального розвитку на основі інновацій можливий в рамках будь-якої вищерозглянутих моделей регіонального розвитку. Кожну із моделей повинні розробляти та впроваджувати з урахуванням потреб кожного окремого регіону чи території (рис.2.7).

Рис.2.7. Пріоритетні напрями економічних реформ у контексті моделей регіонального розвитку України

Джерело: складено автором на основі [15]

2.3. Господарський розвиток Херсонської області та його вплив на формування зовнішньоекономічних зв'язків

Херсонщина – це багатий на природні та інтелектуальні ресурси південний регіон України, який має вихід до азовського та чорноморського морів.

Херсонська область поєднує у собі значні обсяги високопродуктивних земель, гарні кліматичні умови і для вирощування с/г продукції, і для галузі туризму (зокрема, рекреаційного, оздоровчого, екскурсійного), водні ресурси,

промисловий комплекс (електроенергетика, харчова, легка, хімічна промисловість, машинобудування).

При цьому, нинішні зовнішні та внутрішні виклики на глобальному, національному та локальному рівнях, потребують перегляду існуючих засад та стратегій розвитку для подальшого добробуту регіону в цілому.

Одним з найважливіших показників економічного розвитку регіону є валовий регіональний продукт (ВРП). ВРП характеризує рівень соціально-економічного розвитку регіону шляхом вимірювання валової доданої вартості, яка обчислюється відніманням із сумарної валової продукції обсягів проміжного споживання.

У 2020 році валовий регіональний продукт (ВРП) Херсонської області становив 68 467 млн. грн. За цим показником, регіон займає 21 місце серед 25 регіонів України (таблиця А.2.2). За ВРП на одну особу, регіон посідає 18 місце.

Проаналізуємо динаміку ВРП в Херсонській області за період 2012-2020 роки. Тенденція динаміки ВРП представлена на рисунку 2.8. Згідно з графіком можна стверджувати, що ВРП в Херсонській області має зростаючу тенденцію.

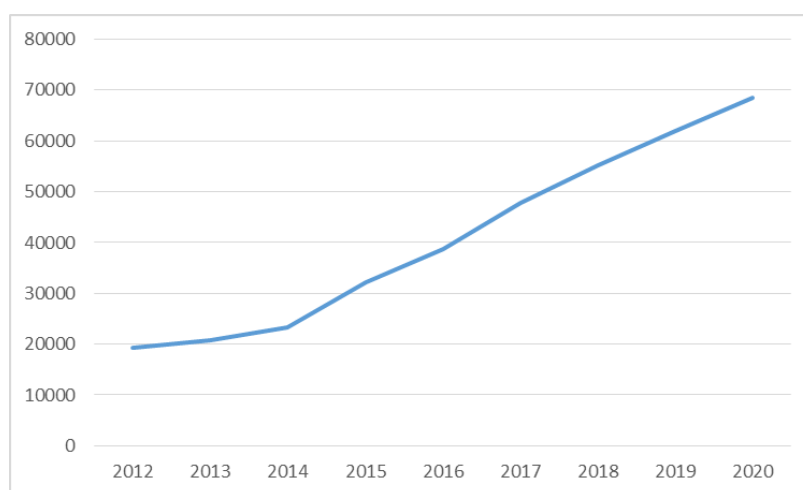

Рисунок 2.8– Динаміка ВРП Херсонської області

Джерело: складено автором за даними [17]

Розрахуємо основні показники динаміки: аналітичні базисні, ланцюгові та середні показники ряду динаміки: темп росту, темп приросту, абсолютний приріст (табл.2.3).

Таблиця 2.3.

Показники динаміки ВРП в Херсонській області

Рік	Значення, тис. осіб	Абсолютний приріст		Темп росту		Темп приросту	
		базовий	цепний	базовий	цепний	базовий	цепний
2012	19357	-	-	100,0	100,0	-	-
2013	20767	1410	1410	107,3	107,3	7,3	7,3
2014	23250	3893	2483	120,1	112,0	20,1	12,0
2015	32215	12858	8965	166,4	138,6	66,4	38,6
2016	38743	19386	6528	200,1	120,3	100,1	20,3
2017	47819	28462	9076	247,0	123,4	147,0	23,4
2018	55152	35795	7333	284,9	115,3	184,9	15,3
2019	61939	42582	6787	320,0	112,3	220,0	12,3
2020	68467	49110	6528	353,7	110,5	253,7	10,5

Джерело: складено автором за даними [17]

Згідно з таблицею 2.3 найбільше зростання ВРП було в 2015 році порівняно з 2014 роком та складало 1,386 рази. Найменший в 2013 в зрівнянні з 2012 роком – 1,073 рази. В цілому за аналізований період ВРП зріс в 3,537 рази або на 253,7%, що в абсолютному вираженні складає 49,11 млрд. грн. В середньому кожний рік ВРП зростав в 1,174 рази або на 17,4%.

Розглянемо валову додану вартість за основними видами діяльності (рис. Б.2.9).

Найбільшу питому вагу займає сільське господарство – 27%, на другому місці промисловість – 15%, далі торгівля – 11%, операції з нерухомим майном – 9% та транспорт і зв'язок – 5%.

Проаналізуємо динаміку основних показників ринку праці в Херсонській області за період з 2012 по 2020 рік. Тенденція чисельності робочої сили представлена на рисунку 2.10. Згідно з графіком можна стверджувати, що чисельність робочої сили в Херсонській області має спадну тенденцію.

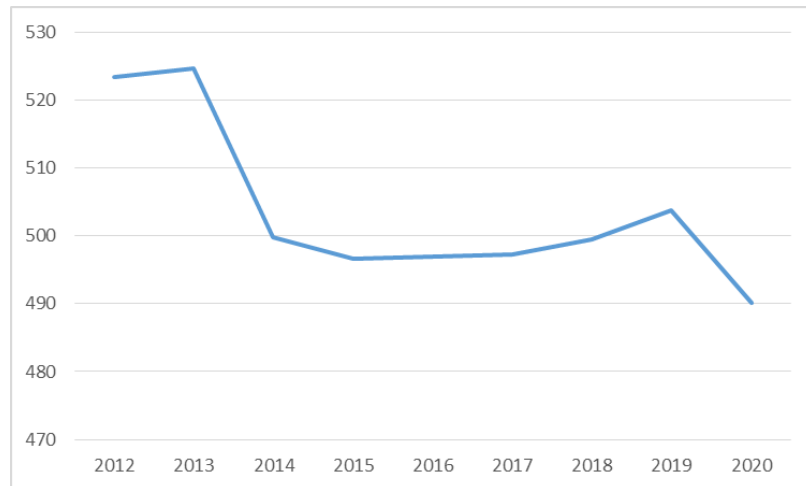

Рисунок 2.10—Динаміка чисельності робочої сили
Джерело: складено автором за даними [16]

Розрахуємо основні показники динаміки: аналітичні базисні, ланцюгові та середні показники ряду динаміки: темп росту, темп приросту, абсолютний приріст (табл.2.4).

Таблиця 2.4.

Показники динаміки чисельності робочої сили

Рік	Значення, тис. осіб	Абсолютний приріст		Темп росту		Темп приросту	
		базовий	цепний	базовий	цепний	базовий	цепний
2012	523,4	-	-	100	100	-	-
2013	524,6	1,2	1,2	100,2	100,2	0,2	0,2
2014	499,8	-23,6	-24,8	95,5	95,3	-4,5	-4,7
2015	496,6	-26,8	-3,2	94,9	99,4	-5,1	-0,6
2016	496,9	-26,5	0,3	94,9	100,1	-5,1	0,1
2017	497,2	-26,2	0,3	95,0	100,1	-5,0	0,1
2018	499,5	-23,9	2,3	95,4	100,5	-4,6	0,5
2019	503,8	-19,6	4,3	96,3	100,9	-3,7	0,9
2020	490,1	-33,3	-13,7	93,6	97,3	-6,4	-2,7

Джерело: складено автором за даними [16]

В цілому за аналізований період чисельність робочої сили зменшилася в 0,936 рази або на 6,7%. В 2020 році в порівнянні з 2019 роком даний показник зменшився на 2,7%.

Розглянемо динаміку заробітної плати в Херсонській області. Тенденція розміру заробітної плати на одного штатного працівника в Херсонській області представлена на рисунку 2.11. Згідно з графіком можна стверджувати, що розмір заробітної плати в Херсонській області має зростаючу тенденцію.

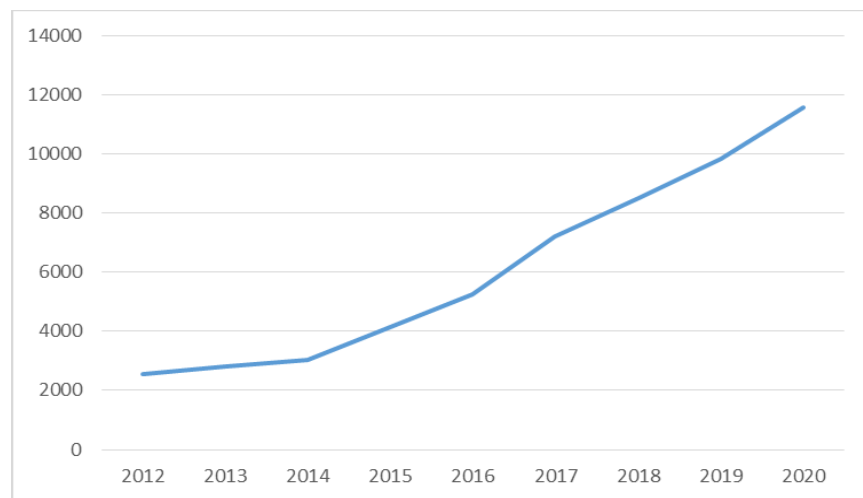

Рисунок 2.11– Динаміка розміру заробітної плати на одного штатного працівника

Джерело: складено автором за даними [19]

Розрахуємо основні показники динаміки: аналітичні базисні, ланцюгові та середні показники ряду динаміки: темп росту, темп приросту, абсолютний приріст (табл.2.5).

Таблиця 2.5.

Показники динаміки заробітної плати

Рік	Значення, грн	Абсолютний приріст		Темп росту		Темп приросту	
		базовий	цепний	базовий	цепний	базовий	цепний
2012	2543	-	-	100	100	-	-
2013	2811	268	268	110,5	110,5	10,5	10,5
2014	3043	500	232	119,7	108,3	19,7	8,3
2015	4155	1612	1112	163,4	136,5	63,4	36,5
2016	5259	2716	1104	206,8	126,6	106,8	26,6
2017	7206	4663	1947	283,4	137,0	183,4	37,0
2018	8495	5952	1289	334,1	117,9	234,1	17,9
2019	9828	7285	1333	386,5	115,7	286,5	15,7
2020	11586	9043	1758	455,6	117,9	355,6	17,9

Джерело: складено автором за даними [19]

Згідно с таблицею 2.5 найбільший ріст розміру заробітної плати на одного штатного працівника був в 2017 році в зрівнянні з 2016 роком та складав 1,37 рази. Найменший в 2014 в зрівнянні з 2013 роком – 1,083 рази. В цілому за аналізований період розмір заробітної плати на одного штатного працівника зріс в 4,556 рази або на 355,6 %, що в абсолютному визначенні складає 9043 гривень. В середньому кожний рік розмір заробітної плати на одного штатного працівника зростав в 1,213 рази або на 21,3 %.

У 2020 році промислової продукції у Херсонській області було реалізовано на 36,4 млрд. грн. Із загальної кількості виробленої продукції виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів займає 39%; постачання електроенергії, газу, пари – 34%; виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 8%; виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність – 6%; машинобудування – 5%; інше – 8% (рис. В.2.12).

Сільське господарство є одним з ключових секторів економіки області, який має вагомий вплив на рівень життя населення, формування експортного потенціалу та насичення внутрішнього ринку країни. У Херсонській області, як

і в більшій частині сільськогосподарського комплексу України, у структурі с/г виробництва переважає рослинництво (86,8%), зокрема вирощування овочів та зернові культури (рис. Г.2.13).

Розглянемо динаміку географічної структури зовнішньої торгівлі послугами та товарами за період 2012-2020 років (рис. Д.2.14 – 2.17).

Щодо динаміки експорту товарів, можна відзначити значний спад обсягів з 2013 по 2015рр., пов'язано це було з війною, яку розв'язала російська федерація на сході України, що, як бачимо на графіку, мало свій вплив не тільки на національному рівні, а і на світовому. З 2015 по 2020рр., відмічаємо стабільне зростання обсягів експорту товарів до країн Європи і загальне збільшення обсягів з іншими торгівельними партнерами (рис. Д.2.14).

Відносно динаміки імпорту товарів, можна відзначити значний спад обсягів з 2013 по 2015рр., але загальна тенденція зростаюча, окрім періоду 2019-2020рр., коли мав місце невеликий спад. Найбільшими імпортерами є країни Європи та Азії (рис. Д.2.15).

Щодо динаміки експорту послуг, також спостерігається спад обсягів у період 2013 – 2015рр.. В періоді 2015 – 2020рр. загалом прослідковується зростаюча тенденція. Найбільші обсяги експорту послуг відзначаються в країнах Європи, Азії та у Америці (рис. Д.2.16).

Стосовно динаміки імпорту послуг, бачимо загальну зростаючу тенденцію, особливо з 2018 по 2019 рік. Питому вагу імпорту послуг складають країни Європи (рис. Д.2.17).

Розглянемо географічну та товарну структуру експорту й імпорту товарів і послуг за 2021 рік (табл. Е.2.6 – 2.9).

Загальний обсяг експорту товарів з Херсонської області склав 412,8 млн. дол., що складає 0,6% від експорту товарів з України (68089,3 млн. дол.). Найбільшими країнами-експортерами товарів з Херсонської області є Туреччина (24,5%), Нідерланди (12,7%), Японія (3,5%) та Польща (3,5%). Експорт у 2021

році значно зріс у порівнянні з 2020 роком в Бангладеш, Данію, Ефіопію, Кіпр, Нігерію, Словаччину, Туреччину і Фінляндію.

Загальний обсяг імпорту товарів склав 266,9 млн. дол., що складає 0,36% від імпорту товарів в Україну (72816,8 млн.дол.). Найбільшими країнами-імпортерами товарів в Херсонську область є Китай (18,2%), Туреччина (10,1%), Німеччина (7,7%), Бразилія (7,6%), та Угорщина (6,8%) (табл. Е.2.6).

Основними товарами експорту Херсонської області у 2021 році є продукти рослинного походження (28,4%), недорогоцінні метали та вироби з них (22%), готові харчові продукти (15,1%). Основними товарами імпорту є машини, обладнання та механізми (20%), полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (15%), готові харчові продукти (12,2%). Також, варто відмітити, що загальний експорт зріс на 47,1% у порівнянні з 2020 роком, а імпорт зменшився на 18,4% (табл. Е.2.7).

Загальний обсяг експорту послуг з Херсонської області склав 35,69 млн. дол., що складає 0,27% від експорту послуг з України у 2021 році (13156,5 млн. дол.). Найбільшими країнами-експортерами послуг з Херсонської області є Нідерланди (18,1%), Туреччина (12,6%), Британія та Північна Ірландія (9,1%).

Загальний обсяг імпорту послуг склав 28,3 млн. дол., що складає 0,37% від імпорту послуг з України (7593,4 млн. дол.). Найбільшими країнами-імпортерами послуг в Херсонську область є Британія та Північна Ірландія (52,3%), Франція (14,8%), Данія (3,8%) (табл. Е.2.8).

Основними послугами у структурі експорту є послуги з ремонту та технічного обслуговування (45,4%), транспортні послуги (35,2%). Основними послугами у структурі імпорту є ділові послуги (18,8%), послуги у сфері телекомунікації, інформаційні та комп'ютерні послуги (5,3%) (табл. Е.2.9).

У 2021 році серед усіх регіонів Херсонська область посіла 11 місце за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції та 6 – за обсягом виробництва продукції сільського господарства у розрахунку на 1 особу. Частка регіону в загальному обсязі виробництва сільського господарства становила 4,4%. При цьому, виробництво зернових та олійних культур становило 3,6 млн.

тонн, що складає 3,4% від загального обсягу виробництва зерна в Україні (106 млн. тонн) [20].

Щодо тваринництва, то в регіоні скорочується поголів'я худоби. «Головними причинами відмови селян від вирощування сільськогосподарських тварин є економічні та соціальні фактори, зокрема, збитковість, тривалий період вирощування худоби та низькі середні ціни реалізації вирощеної продукції» [21].

Наразі Херсонська область окупована загарбниками російської федерації. Бомбами, ракетами, танками руйнуються поля, ферми, об'єкти інфраструктури, житлові будинки. У поточних умовах, на окупованих територіях неможливо проводити посівну кампанію та вести господарську діяльність через бойові дії, нерозірвані снаряди в землі, вкрадену техніку, вивезені окупантами потужності підприємств та брак палива. Зокрема, неможливо навіть орошувати землі через зруйновані системи іригації та трубопроводи.

Заблоковані порти унеможливають експорт продукції. Зруйновані мости, дороги, залізничні сполучення не дозволяють експортувати минулорічні запаси продукції та імпортувати необхідні медикаменти, їжу, паливо, хімічні засоби тощо.

Величезні обсяги зерна вивозяться загарбниками на території агресора, що спричиняє значний дефіцит грошових надходжень у місцевий та державний бюджети, підвищення цін на вироблену продукцію та навіть голод у деяких країнах-експортерах. Загалом, такий варварський злочин, як крадіжка зерна завдає шкоди економічній, фінансовій та гуманітарній сферам не тільки всередині країни, а й має свій прояв на міжнародному рівні.

«Міністерство економіки повідомило в прес-релізі про березневий експорт у розмірі \$2,7 млрд (50% від лютневого обсягу) та імпорт у розмірі \$1,8 млрд (30% від лютневого обсягу). Чверть експорту склала залізна руда, тоді як експорт металів майже припинився. Експорт сільськогосподарської продукції знизився вчетверо порівняно з лютим» [22].

Галузь тваринництва зазнала не менших збитків. Прикладом є найбільша у Європі птахофабрика у Чорнобаївці Херсонської області, яка втратила близько 4

млн. курей через те, що була відрізана від логістичних шляхів постачання корму. Машини з кормом, які намагалися доїхати до ферми потрапляли під російські обстріли [23].

Подібна ситуація складається і в інших регіонах України, зокрема частини Запорізької, Донецької, Луганської та Харківської областей.

Не менш важливим наслідком війни як у Херсонській області, так і по всій країні є міграція та людський капітал. Станом на 9 травня 2022 року, за попередніми підрахунками з Херсонської області виїхав кожен п'ятий мешканець, що складає близько 200 тис. осіб, а з самого міста Херсон близько 45% (близько 145 тис. осіб). Це дуже впливає на розвиток людського капіталу і стає вагомим фактором перерозподілу людських ресурсів всередині країни [24].

Притримуватись наявної, а краще сказати минулої стратегії господарського розвитку регіону неможливо. Оскільки з'явилися нові невідкладні обставини, сформувалися нові умови ведення господарської діяльності, необхідно вже зараз створювати новий план соціально-економічного розвитку регіону, який буде враховувати наслідки війни.

Стратегія розвитку регіону після завершення бойових дій та виходу з окупації має враховувати такі процеси, як відновлення критичної інфраструктури; залучення іноземного капіталу та технологій, які б дозволили докорінно модернізувати господарську діяльність регіону; перехід від експорту сировини на її переробку і подальшу торгівлю кінцевим продуктом; впровадження принципів дерегуляції та лібералізації в економіку. Поряд з цими процесами необхідно буде відбудовувати постраждалі будинки, дороги, магазини, парки, тобто займатися урбаністичним розвитком регіону. Потрібно це для того, щоб зробити регіон привабливим і для іноземних інвестицій, і для людей, які б з великим бажанням залишалися у ньому, щоб працювати, жити і створювати сім'ю.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Через невиважену державну регіональну політику протягом попередніх періодів посилювались відцентрові та дезінтеграційні тенденції на рівні регіонів, послаблювалися міжрегіональні економічні зв'язки та порушувалась ефективна взаємодія по вертикалі «центр–регіони», зростала диференціація за конкурентоспроможністю та якістю життя регіонів.

Регіональний розвиток здійснює значний вплив на формування зовнішньоекономічних зв'язків, так як від експортного потенціалу останніх залежить торговельне сальдо країни.

Соціально-економічний розвиток регіонів України вимагає здійснення реформування регіональної політики з врахуванням інституційно-економічних механізмів в рамках моделі регіонального розвитку, яка підходить кожному окремому регіону. Найбільш актуальною на даний час є модель сталого розвитку регіонів.

Виходячи з проведеного практичного дослідження, можна зробити висновок, що Херсонська область поступово розвивається, з кожним роком покращуючи економічні показники регіону. Незважаючи на те, що регіон не займає провідного місця серед усіх регіонів України, він має значний вплив на формування зовнішньоекономічних зв'язків.

Військові дії на території регіону надзвичайно сильно впливають на його господарський розвиток. Руйнуються поля, ферми, об'єкти інфраструктури, житлові будинки. У поточних умовах, на окупованих територіях неможливо проводити посівну кампанію та вести господарську діяльність через бойові дії, нерозірвані снаряди в землі, вкрадену техніку, вивезені окупантами потужності підприємств та брак палива. Зокрема, неможливо навіть орошувати землі через зруйновані системи іригації та трубопроводи.

РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ І НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Виклики національної регіональної політики України та потенціал розвитку регіонів

В умовах бойових дій в Україні держава буде змушена змінити свою політику стосовно регіонального розвитку. Розглядаючи регіональний розвиток, як невіддільну складову, повинен розглядатися та враховуватися і місцевий розвиток.

Регіони в Україні різняться рівнем розвитку та станом економіки, внаслідок наступних факторів: різні природно-кліматичні умови, ресурсний потенціал, економічний розвиток, демографічна ситуація, історичні передумови, екологічна складова, стан транспортної мережі, розвиток промислової та ринкової інфраструктури.

Крім того, кожен з регіонів України на сьогоднішній день знаходиться в різних умовах, так як деякі території окуповані, деякі отримали значні пошкодження, які потребують відновлення та відповідного фінансування.

Як свідчить практика регіонального розвитку в розвинених країнах, у період кризи необхідності накопичення ресурсів пріоритет віддається досягненню економічних цілей; в періоди стабільного розвитку економіки на перший план виходить досягнення соціальних цілей. Проте за будь-якого розкладу протекціоністська політика щодо слаборозвинених територій повинна мати місце.

Іншими словами, навіть у періоди депресії і виходу економіки з кризи патерналістські початки в регулюванні просторового розвитку економіки регіону, висловлені в тій чи іншій мірі і визначені наявністю ресурсів, є обов'язковими.

Тому кінцева мета повинна полягати у підвищенні добробуту та якості життя населення, забезпеченні рівного доступу мешканців різних територіальних утворень до бюджетних послуг, що гарантують реалізацію конституційних прав громадян.

Економічні цілі (усунення територіальних диспропорцій, формування конкурентоспроможної регіональної економіки, досягнення комплексного соціально-економічного розвитку регіону) повинні носити по відношенню до кінцевої мети регіональної територіальної політики підлеглий характер.

В Європі у процесі регіонального розвитку використовують поділ регіонів за типами, що значно економить і без того обмежені фінансові ресурси. Відповідно до даної методики фінансування регіонів здійснюється в залежності від рівня розвитку території та необхідності вирішення їх проблем.

Основними факторами, які здійснюють вплив на відмінності у соціальній та економічній сферах регіонів України, виділяють: державне управління та положення регіону в загальній державній регіональній політиці; рівень розвитку інституціонального середовища; чутливість регіону до впливу зовнішніх ринків; рівень диверсифікації регіональної економіки тощо.

Вищезазначене яскраво відображає той факт, що неможливо застосовувати єдину концепцію регіонального розвитку для всіх регіонів.

В своїй статті Чуріканова О. Ю. вірно зазначає, що «в Україні є регіони як схожі за напрямками свого розвитку, так і абсолютно протилежні. Це й індустріально розвинуті регіони, чи з пріоритетним розвитком за певним типом промисловості, регіони з розвитком сільського господарства, туризму, тощо. А це означає, що з метою ефективного розвитку територій при управлінні регіональним розвитком і формуванні регіональної політики необхідно враховувати специфіку кожного регіону, а отже, виконувати попередню типологізацію» [13].

З метою вирішення проблем формування зовнішньоекономічних зв'язків регіонів України в умовах воєнного конфлікту потрібно впровадити наступні заходи (рис. 3.1):

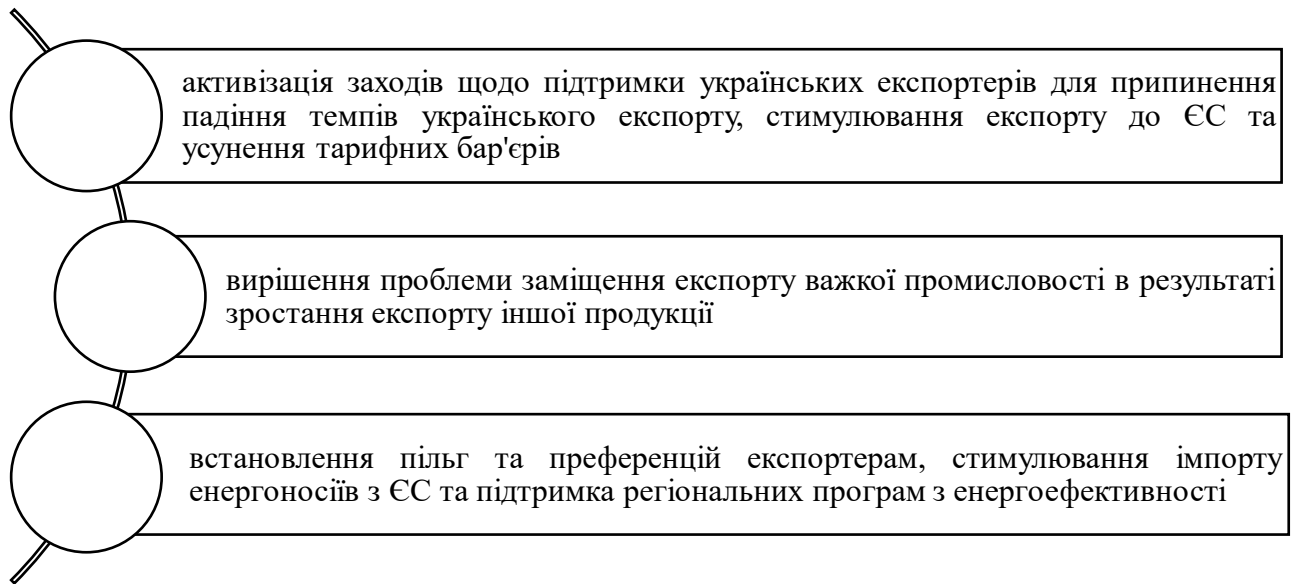

Рис. 3.1. Основні заходи вирішення проблем формування зовнішньоекономічних зв'язків регіонів України в умовах воєнного конфлікту
Джерело: складено автором

Таким чином, виконання даних заходів допоможе підтримувати торговий баланс на певному рівні та допоможе компенсувати втрати від зовнішньої торгівлі певних регіонів за рахунок інших, тобто відбудеться переорієнтація зовнішнього регіонального вектора. Нові підходи до вдосконалення державної регіональної політики повинні враховувати такі складові як: згуртованість, стратегування та відповідність законодавчої бази до умов сучасності (рис. 3.2).

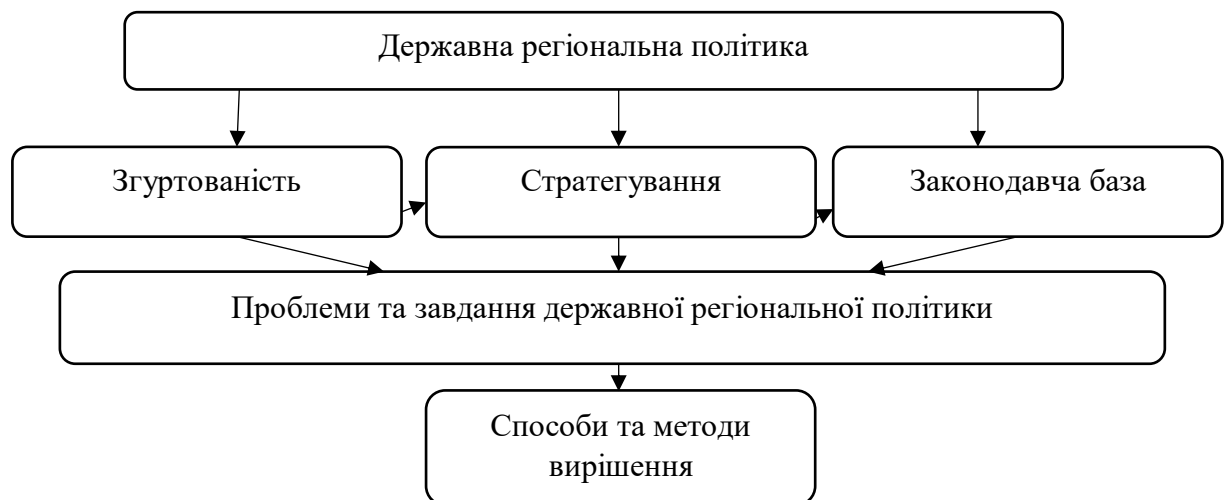

Рис. 3.2. Алгоритм вдосконалення державної регіональної політики
Джерело: складено автором на основі [10]

Крім того, треба наголосити, що місце країни на міжнародній арені, її галузева спеціалізація та конкурентоспроможність залежать від спеціалізації економіки регіонів та рівня їх інноваційності.

Наразі, 70 % експорту та 40 % імпорту загалом по Україні здійснюються за рахунок морської логістики. На мою думку, такий розподіл, коли лівова частка зовнішньоекономічної торгівлі підв'язана під один вид транспортної структури є небезпечним [25].

Зараз ми бачимо, що на окупованих територіях на півдні України морські порти заблоковані через мінування берегових зон та ворожий флот. Через це експорт української продукції морем неможливий. Неможливо вивільнити судна із величезними обсягами зерна. Приблизно 22 млн. тонн зерна заблоковані та розкрадаються російськими мародерами [26]. Тільки через неможливість збуту зерна Україна втрачає близько 170 млн. дол. кожного дня [27]. До того ж, окупанти намагаються знищити зерносховища по усій території країни, чим провокують підвищення цін на продукти та виникнення голоду у деяких країнах-експортерах.

Колії українських потягів відрізняються від європейських, через що потягами можна перевозити продукцію лише до певної ділянки, а звідти автотранспортом перевозити її далі за кордон. Я вважаю, що варто замислитись над якнайшвидшою заміною хоча б деяких ділянок залізниці під європейські стандарти, що значно оптимізує логістику та диверсифікує зовнішні ризики.

На мою думку, для того щоб вирішити всі вищезазначені завдання, потрібно спрямувати зусилля на формування і реалізацію політики регіонального розвитку шляхом пошуку балансу розвитку регіонів і усунення диспропорцій та з чітким розумінням необхідності забезпечення економічної безпеки. При цьому, варто активно використовувати допомогу міжнародних організацій.

В умовах постконфліктної трансформації певні стратегічні завдання будуть вирішуватися легко, інші – можуть ніяк не піддаватися розв'язанню.

Важливо чітко розуміти, що діапазон тенденцій, які треба брати до уваги під час формування процесів сталого розвитку, значно збільшився. Насамперед, слід звертати увагу на тенденції використання природного ресурсного потенціалу, який підступає до недозволених меж, при цьому спостерігається відсутність уваги до його відновлення, усе вагомішими стають нематеріальні чинники розвитку. Формування проєкта сталого розвитку на національному та регіональному рівнях в Україні суттєво залежить від стану безпеки, миру та стабільності, порядку і поваги прав і свобод людей.

3.2. Розробка стратегії зовнішньоекономічної діяльності регіону у програмах структурної модернізації економіки

Різні етапи соціально-економічного та технологічного розвитку суспільства характеризуються неоднаковою значимістю окремих факторів виробництва, зміною пріоритетів у їх розвитку та участі в економічній діяльності. Але зовнішньоекономічна діяльність завжди була і залишається однією з найважливіших сфер господарської діяльності всіх суб'єктів, що функціонують на ринку держави, регіону або окремої організації, оскільки досить часто значною мірою впливає на галузеву та товарну структуру економіки суб'єкта господарювання.

Так, на початкових етапах міжнародного поділу праці цілі країни спеціалізувалися на виробництві та постачанні на світові ринки окремих товарів, формуючи у себе практично монопродуктову структуру економіки та потрапляючи в абсолютну залежність від цін на цей товар та від попиту зарубіжних покупців на нього. У сучасних умовах такої явної монопродуктовості вже немає, але залежність економіки країни від вузької зовнішньоекономічної спеціалізації створює загрозу національній безпеці загалом.

Все вищесказане повною мірою відноситься і до економіки регіональних утворень, що є елементами більших територій (країн загалом). Протягом останнього десятиліття умови зовнішньоекономічної діяльності лише на рівні

регіональних утворень якісно змінилися. Зазнали змін функції, роль і місце місцевих органів влади у системі зовнішньоекономічних зв'язків, трансформувалася і нормативно-правова база, що регулює зовнішньоекономічну діяльність підприємств. Значення регіонів як суб'єктів міжнародної діяльності останнім часом постійно збільшується, органи регіонального та місцевого управління дедалі активніше займаються зовнішньоекономічною діяльністю, підтримують іноземний бізнес на території своїх регіонів, допомагають своїм підприємствам освоювати зарубіжні ринки.

Під зовнішньоекономічною діяльністю регіону Ю.Г. Козак розуміє: «Діяльність економічних агентів (суб'єктів) регіону, а також місцевих органів виконавчої влади в галузі зовнішньоекономічних відносин, основними видами якої є: міжнародна торгівля товарами та послугами, міжнародні коопераційні зв'язки в галузі виробництва, рух капіталів й іноземних інвестицій, міжнародна міграція робочої сили, обмін в галузі науки та техніки, валютно-фінансові та кредитні відносини» [28, с. 36].

У сучасних умовах, які характеризуються високим ступенем глобалізації економіки, зовнішньоекономічні зв'язки набувають особливої значущості для стабільного соціально-економічного розвитку не лише держави загалом, а й її окремих суб'єктів. Проте, проводячи активну інтеграцію у світову економіку, регіони стикаються з проблемою відповідності експортованої ними продукції (послуг) міжнародним стандартам та умовам, що диктують зарубіжні ринки. Для здійснення ефективної взаємодії на світовій арені кожен з них повинен розробляти конкретну стратегію ринкової поведінки, яка сприяла б багатосторонньому розвитку зв'язків, що здійснюються.

Кожна держава, що бере участь у зовнішньоекономічній діяльності (ЗЕД), має програми розвитку міжнародних відносин. У цьому плані наша держава не є винятком. На загальнонаціональній діяльності держави на основі програм соціально-економічного розвитку регіонів, які, у свою чергу, відображають основні стратегічні цілі суб'єктів регіонів щодо комплексного розвитку регіонів. Проте, як показує практика, приділяючи увагу розвитку економіки та соціуму на

регіональному рівні, місцева влада не звертає належної уваги на формування та становлення зовнішньоекономічної діяльності у регіоні. Сьогодні, коли Україна переживає складний період якісних змін та реформ у сфері зовнішньоекономічних відносин, формування та розробка стратегій зовнішньоекономічної діяльності регіонів мають займати значне місце у політиці регіональної влади.

В умовах глобалізації організація зовнішньоекономічної діяльності в регіоні ґрунтується на пошуку балансу національних і регіональних інтересів та комерційних інтересів суб'єктів господарювання, розташованих у регіоні, та на балансі позитивних зовнішньоекономічних зв'язків [29, с. 35].

Розробка стратегії розвитку ЗЕД регіону є комплексним процесом аналізу зовнішнього та внутрішнього ринку, а також оцінки власного потенціалу. У процесі формування регіональної стратегії ЗЕД мають брати участь місцеві органи влади, підприємства та фірми, зацікавлені у створенні та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, залучені з консалтингових та дослідницьких організацій фахівці. Схематично процес розробки регіональної стратегії ЗЕД можна представити у вигляді наступних етапів.

Спочатку необхідно розробити основні принципи, які ляжуть в основу майбутньої стратегії. Комплексна програма розвитку ЗЕД на рівні суб'єкта регіону має ґрунтуватись на наступних принципах:

- єдність державної політики щодо ЗЕД;
- оптимальний поділ функцій та повноважень суб'єктів зовнішньоекономічних зв'язків;
- забезпечення соціальної спрямованості зовнішньоекономічної діяльності;
- вибір пріоритетних та найбільш перспективних експортних галузей (підприємств) з подальшою розробкою комплексу заходів щодо їх стимулювання;
- єдність державного контролю за ЗЕД;
- посилення інтеграції регіону у світову економіку;

- створення умов розвитку підприємництва;
- удосконалення товарної структури експорту;
- залучення іноземних інвестицій шляхом зниження інвестиційного ризику та підвищення інноваційного потенціалу регіону;
- створення сприятливого інвестиційного іміджу регіону;
- розширення географічних кордонів зовнішньоекономічної діяльності, зумовлене можливостями співпраці з тими чи іншими державами;
- запобігання домінуванню ресурсно-сировинної спрямованості експорту;
- розвиток власної інфраструктури зарубіжної підтримки експорту.

Відповідно до перерахованих принципів основними цілями ЗЕД регіону є підвищення його добробуту, стимулювання соціально-економічного розвитку та як результат – формуванню стійких передумов для процвітання держави загалом.

Другим етапом розробки регіональної стратегії ЗЕД є аналіз «внутрішнього» та «зовнішнього» середовища регіону, який полягає у вивченні соціально-економічної ситуації в регіоні, оцінці його конкурентоспроможності як регіонального суб'єкта, а також визначення можливих ринків, на яких регіон може ефективно функціонувати в майбутньому. Починати аналіз середовища слід з вивчення основних внутрішніх умов та факторів, що визначають зовнішньоекономічний потенціал регіону. Оцінка зовнішньоекономічного потенціалу регіону проводиться за такими показниками:

1. Економіко-географічне становище регіону. Цей показник оцінюється за такими позиціями: територіальне позиціонування регіону, наявність унікальних природно-кліматичних умов, кваліфікаційний склад робочої сили, демографічна ситуація, транспортна доступність, наявність промисловості та рівень її розвитку, наявність спільних підприємств, участь регіону у ЗЕД, рівень розвитку ринкової інфраструктури.

2. Наявність природних ресурсів. У межах цього показника необхідно провезти оцінку сукупного природного потенціалу регіонів, і навіть виявити основні проблеми його використання. Сукупний природний потенціал регіонів

визначається за наявністю та станом земельних, водних, мінерально-сировинних та рекреаційних ресурсів.

3. Демографічний потенціал та перспективи розвитку ринку праці. Метою їх вивчення є оцінка демографічної ситуації та ринку праці в регіоні, виявлення основних проблем та визначення ступеня їх гостроти. Демографічний потенціал оцінюється за такими критеріями: природний рух населення, загальний приріст (зменшення) населення, природний приріст населення, механічний приріст населення, народжуваність, міграція, безповоротна міграція, сальдо міграції. Для оцінки ринку праці застосовуються такі показники, як чисельність трудових ресурсів; чисельність населення, зайнятого у виробництві; чисельність економічно активного населення; розподіл чисельності працюючих за основними галузями народного господарства; чисельність незайнятих трудовою діяльністю громадян, які шукають роботу; середньорічний коефіцієнт напруженості ринку праці.

4. Економічний потенціал. Його оцінка проводиться за основними секторами, до яких належать агропромисловий комплекс, лісопромисловий комплекс, промисловість, військово-промисловий комплекс, рекреаційна діяльність, наука та наукове обслуговування. Крім того, для більш глибокої оцінки економічного потенціалу регіону необхідно провести аналіз інвестиційної та інноваційної привабливості, а також конкурентоспроможності регіону на національному ринку.

Також, важливим є зближення української гривні з євро і зменшення орієнтації на долар США. Обмінний курс гривні до євро має відповідати економічній рівновазі. Занижений курс гривні тисне на імпорт, переоцінений – знижує експорт [30].

Третім етапом розроблення стратегії ЗЕД регіону є етап безпосередньої розробки регіональної стратегії ЗЕД. Сьогодні існує багато варіантів стратегій, які можна використовувати для виходу на закордонний ринок. Потрібно розглянути дві з них – стратегію розвитку експорту та стратегію розвитку імпорту.

Все частіше як стратегію виходу на ринок використовують франчайзинг, особливо популярний у сфері споживчих товарів. Як і ліцензування, франчайзинг передбачає укладання договору між двома сторонами. Цей договір обумовлює певну правову відповідальність обох сторін. Зазвичай франчайзинг має на увазі значно більше умов, ніж ліцензія. Для того щоб забезпечити належний контроль, обговорюються вимоги до капіталу, розташування, торгових програм і, звичайно, фінансової винагороди.

Контракт на серійне виробництво містить угоду з локальним закордонним виробником щодо випуску продукції. Як правило, компанія самостійно займається маркетинговою діяльністю, часто через свої закордонні торгові відділення. Хоча фірма неспроможна здійснювати повний контроль за виробництвом, угода дає можливість швидшого доступу на іноземні ринки, ніж з організації власних виробничих потужностей. За управлінської угоди вітчизняна фірма надає фірмі-експортеру свої управлінські навички та знання в обмін на операційний капітал.

Коли закордонні компанії укладають партнерський договір, за яким вони ділять власність та управління, а також ризики, виникає спільне підприємство. Проте існуючі в Україні нині спільні підприємства не дають іноземним інвесторам надійних гарантій через соціально-економічну нестабільність у державі. Найбільш поширена форма співпраці, яку можна застосувати на практиці і в регіоні, – договори про розподіл продукції, які дозволяють інвестору діяти в умовах жорстких законів.

Крім реалізації договорів про розподіл продукції, можливе також створення стратегічних альянсів – довгострокових угод між двома або більшими числами самостійних компаній з різних держав по співпраці в галузі збуту продукції, наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок, виробництва продукції, технологічного розвитку. Це не лише дозволить ефективно реалізовувати ЗЕД регіону, а й може сприяти розвитку його науково-технічного, інноваційного потенціалу, а також залученню до регіону міжнародних спеціалістів та управлінських кадрів.

Найвищий рівень участі у міжнародних економічних відносинах пов'язані з прямими інвестиціями у закордонне виробництво. Коли є достатній досвід роботи в зарубіжній країні та/або коли її ринок є досить великим, компанія може прийняти рішення про створення в ній власних підприємств. Ця стратегія дає можливість повного контролю над бізнесом; створює у країні розміщення бізнесу додаткові робочі місця, що сприяють зміцненню політичного та культурного іміджу компанії; дозволяє побудувати відносини з урядом, населенням, постачальниками та місцевими дистриб'юторами. Однак ця стратегія ставить компанію перед ризиком нестабільності урядів, ринків, і навіть можливої експропріації.

Після вибору стратегії ЗЕД визначаються основні маркетингові підходи, які будуть використовуватись під час її здійснення. У широкому сенсі регіональний маркетинг – це процес виявлення, створення та реалізації передумов формування екологічно-соціально орієнтованої регіональної політики з метою формування максимально сприятливого середовища виробництва та життєдіяльності, що здійснюється як у регіоні, так і поза ним.

Вужче трактування визначає регіональний маркетинг як елемент місцевої економічної політики, пов'язаний із створенням іміджу регіону та залученням інвестицій безпосередньо на території даного регіону. Розробка комплексу маркетингу включає такі аспекти: організацію виробництва товарів відповідно до потреб цільових ринків, налагодження систем матеріально-технічного постачання, налагодження системи товароруку, створення інфраструктури в регіоні з урахуванням обсягів ринку, організацію системи формування попиту та стимулювання збуту, проведення товарної та цінової політики.

Всі ці аспекти мають бути враховані не тільки для здійснення маркетингу на регіональному рівні, а й щодо ЗЕД регіону, щоб повною мірою реалізувати міжнародний маркетинг.

Пропускаючи етап аналізу реалізації стратегії, можна перейти до короткої характеристики останнього етапу – процесу оцінки результатів ЗЕД з метою коригування стратегії в залежності від умов зовнішнього ринку і потенціалу

регіону, що постійно змінюються. Оцінка результатів ЗЕД регіону може бути проведена на основі наступних показників інтенсивності ЗЕД:

1. Розміри зростання/скорочення імпортозамінних виробництв у регіоні.
2. Зростання/зниження валового регіонального продукту (ВРП).
3. Збільшення/зменшення кількості нових робочих місць.
4. Зростання/зменшення бюджетних доходів.
5. Вплив на рівень життя населення (різниця між приростом грошових доходів та втратами населення у зв'язку зі зміною цін).
6. Зростання/зменшення інвестицій у основний капітал у зв'язку із змінами ємності внутрішнього ринку вітчизняної продукції.

Для підвищення ефективності ЗЕД регіону потрібна виважена державна інвестиційна політика, яка стимулює розвиток інноваційного процесу, а також вихід регіональних підприємств на світові ринки. Крім ретельно продуманої регіональної стратегії ЗЕД для підвищення добробуту необхідно також створити інфраструктуру ЗЕД регіонів, сприятливе їй правове середовище, розробити ефективну систему гарантій від різноманітних ризиків, здійснювати юридичну та дипломатичну допомогу всім учасникам ринкових відносин.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

В умовах війни та невизначеності щодо її тривалості та наслідків необхідно окремо підходити до розвитку кожного окремого регіону.

Маючи сировинний характер промисловості, традиційні лідери економічного розвитку в Україні - регіони з експортоорієнтованим виробництвом.

В процесі дослідження встановлено, що господарський розвиток регіонів України стикається з наступними перешкодами: значна слабкість інституційного середовища, відсутність інклюзивного управління розвитком, відсутність достатнього фінансування регіонів, слабка інноваційна інфраструктура, слабка взаємодія науки та виробництва, диспропорції розвитку регіонів, воєнні дії та нестабільність політичної ситуації.

Розробка стратегії розвитку ЗЕД регіону є комплексним процесом аналізу зовнішнього та внутрішнього ринку, а також оцінки власного потенціалу. Процес розробки регіональної стратегії ЗЕД можна представити у вигляді 4х етапів.

Перший етап це виявлення принципів на яких буде ґрунтуватись комплексна програма розвитку ЗЕД на рівні суб'єкта регіону.

Другим етапом розробки регіональної стратегії ЗЕД є аналіз «внутрішнього» та «зовнішнього» середовища регіону.

Третім етапом є безпосередня розробка регіональної стратегії розвитку експорту та імпорту.

Четвертим етапом є визначення основних маркетингових підходів.

ВИСНОВКИ

Регіональний розвиток представляє собою економічний, соціальний і екологічний збалансований розвиток регіонів, який направлений на ефективне формування та функціонування всіх його складових через раціональне використання наявних у його розпорядженні ресурсів (природні, виробничі, трудові, інформаційні, науково-технічні тощо).

Під стійким господарським розвитком регіону розуміють здатність до стабільного функціонування і розвитку у довгостроковій перспективі в умовах зовнішнього і внутрішнього середовища, що динамічно змінюється, прагнучи до досягнення основних цілей соціально-економічного розвитку регіону. У той же час - це комплексний процес, реалізація якого веде до вирішення основних проблем населення, підвищення рівня і якості життя, забезпечення більш ефективного управління регіоном і, в цілому, до добробуту держави.

Чинники господарського розвитку поділяються на п'ять основних груп: природні, населення регіону, підприємства, інновації та інвестиції. Кожен регіон має чітко аналізувати дані фактори, які передбачають велику кількість показників і на основі цього аналізу приймати найбільш ефективне рішення в різних галузях, що стосуються регіонального розвитку.

Державними пріоритетами регіонального розвитку з метою забезпечення національних економічних інтересів мають бути регулювання внутрішніх і зовнішніх загроз соціально-економічного розвитку регіонів та формування механізмів пом'якшення їх негативного впливу; удосконалення діяльності органів державної влади щодо забезпечення економічної безпеки на регіональному та національному рівнях; створення та забезпечення функціонування професійної мережі нетворкінгу для спеціалістів-практиків у сфері регіонального розвитку.

Соціально-економічний розвиток регіонів України вимагає здійснення реформування регіональної політики з врахуванням інституційно-економічних механізмів в рамках моделі регіонального розвитку, яка підходить кожному окремому регіону. Серед цих моделей можна виділити: еколого-економічну,

інноваційно-інвестиційну, інноваційну, кластерну та модель сталого розвитку. В сучасних умовах найбільш актуальним є синтез моделі сталого розвитку регіонів та інноваційно-інвестиційної моделі.

В процесі практичного дослідження встановлено, що розвиток регіонів України характеризується значною диспропорційністю. Так, динамічніше розвиваються великі міста та переважно промислові райони, ніж регіони з домінуючим аграрним сектором; вищу заробітну плату отримують в обласних центрах, ніж у селах; кращий рівень отримання публічних послуг мають мешканці великого міста; менш розвиненими є підприємства у віддалених від обласного центру регіонах; великі міста та промислові території мають більш розвинену логістичну мережу тощо.

Практичне дослідження проводилось на прикладі Херсонського регіону. За його результатами можна сказати, що Херсонська область поступово розвивається, з кожним роком покращуючи економічні показники. Незважаючи на те, що регіон не займає провідного місця серед усіх регіонів України за рівнем ВРП на особу, він має значний вплив на формування зовнішньоекономічних зв'язків.

Також, було проаналізовано руйнівні наслідки війни на аграрно-промисловий комплекс, демографічну і урбаністичну складові та зовнішньоекономічні зв'язки.

Наразі, під окупацією знаходяться частини Запорізької, Донецької, Херсонської, Луганської та Харківської областей. У цих регіонах дуже постраждала інфраструктура, промислові підприємства, аграрний сектор та інші галузі.

Заблоковані порти унеможливлюють експорт продукції. Зруйновані мости, дороги, залізничні сполучення не дозволяють експортувати минулорічні запаси продукції та імпортувати необхідні медикаменти, їжу, паливо, хімічні засоби тощо. Все вищенаведене призводить до значного зменшення економічних показників регіонів та уповільнює або ж навіть нівелює економічний розвиток

минулих років. Але це лише питання часу, коли регіони повернуться до нормального життя та почнуть новий якісний етап свого розвитку.

Не менш важливим фактором є міграція та людський капітал, які стають вагомим фактором перерозподілу людських ресурсів всередині країни.

Щодо інших регіонів, вони також зазнають ракетних обстрілів, проте ситуація в них набагато менш критична. Велика частка людей та підприємств передислокуються у західні регіони і продовжують там вести свою діяльність, чим міцно підтримують економіку країни.

В процесі розгляду проблем розвитку регіонів та їх впливу на формування зовнішньоекономічних зв'язків встановлено, що з врахуванням воєнних дій підсилюється фактор невизначеності та диспропорцій розвитку певних регіонів, тому основними факторами розвитку регіонів повинні стати інноваційно-інституційні детермінанти. З урахуванням вищезазначеного з'явиться можливість адаптуватися до існуючих теоретичних моделей економічного зростання в сучасних умовах.

Загалом, подібна надкритична ситуація як війна гарно виявляє слабкі місця в багатьох державних сферах, особливо в економічній. Це дозволяє сформулювати пріоритети подальшого економічного розвитку.

Найбільш ефективно розвивати зовнішньоекономічні зв'язки можливо за умови чіткої вираженої регіональної стратегії ЗЕД, а також виходу регіональних підприємств на світові ринки. Крім ретельно продуманої регіональної стратегії ЗЕД для підвищення добробуту необхідно також створити інфраструктуру ЗЕД регіонів, сприятливе їй правове середовище, розробити ефективну систему гарантій від різноманітних ризиків, здійснювати юридичну та дипломатичну допомогу всім учасникам ринкових відносин.

Відповідно до перерахованих у дослідженні принципів основними цілями ЗЕД регіону є підвищення його добробуту, стимулювання соціально-економічного розвитку та як результат – формуванню стійких передумов для процвітання держави загалом.

Крім того, сучасна стратегія зовнішньоекономічної діяльності регіонів має бути переглянута в зв'язку з воєнними діями на території нашої країни. Так як, різні регіони опинились в різному становищі та потребують різних підходів, в тому числі з боку налагодження зовнішньоекономічних зв'язків та їх відновлення.

Отже, враховуюче те, наскільки різними є українські регіони зрозуміло, що до кожного з них необхідний окремий підхід, окрема стратегія подальшого господарського розвитку. Однак, можна виділити загальнонеобхідні напрями. Головними пріоритетами господарського розвитку регіонів України є відбудова країни; набуття сталого економічного розвитку; розвиток малого та середнього бізнесу; модернізація промисловості; перехід на вироблення високотехнологічної продукції; розвиток торгівлі кінцевою продукцією; виведення бізнесу з тіні; стимулювання надходженню інвестицій; покращення добробуту населення; дотримання екологічних стандартів; впровадження інновацій; налагодження управлінської структури регіонів.

Визначаючи вищенаведені напрямки пріоритетними Україна значно покращить умови розвитку регіонів, зменшить наявні диспропорції, невизначеність, покращить рівень життя населення та стане дійсно конкурентоспроможною на міжнародній арені і, як наслідок, сформує нові та підсилить вже існуючі зовнішньоекономічні зв'язки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Швед А.Б. Теоретико-методичні аспекти формування стратегії управління економічним розвитком регіонів [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://ndc-ipr.org/media/spec_council/abstracts/Dis_%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B4_U6qn1Gl.pdf.
2. Грабовецький Б.Є. Планування та економічне прогнозування: навчальний посібник / Б.Є. Грабовецький. Вінниця: ВНТУ, 2013. 66 с.
3. Бородіна О. А. Реформа державної регіональної політики України: децентралізаційні ризики та шляхи вирішення [Електронний ресурс] / О. А. Бородіна // Причорноморські економічні студії. - 2020. - Вип. 53. - С. 140-144. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_53_23.
4. Козирєва О. В. Регіональний розвиток України: правовий аспект [Електронний ресурс] / О. В. Козирєва // Приазовський економічний вісник. - 2017. - Вип. 2. - С. 96-101. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2017_2_21.
5. Громова Т. М. Сталий економічний розвиток міст і регіонів: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Т. М. Громова // Економічний простір. - 2020. - № 156. - С. 15-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2020_156_4.
6. Добрик Л. О. Передумови і чинники впливу на соціально-економічний розвиток регіону [Електронний ресурс] / Л. О. Добрик // Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки. - 2018. - Вип. 2. - С. 3-11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuE_2018_2_3.
7. Криштопа М. В. Стійкий розвиток регіональної економіки в умовах визначених соціально-економічних пріоритетів [Електронний ресурс] / М. В. Криштопа // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2018. - № 9. - С. 147-156. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_9_15.

8. Верховглядова Н.І. Стратегічні важелі регіонального економічного розвитку (на прикладі Дніпропетровської області) / Н.І. Верховглядова, О.Д. Чередніченко, І.Б. Стенічева // Держава та регіони. 2010. № 4. С. 29-32.
9. Ткаченко І. Актуальні питання співробітництва України з міжнародними організаціями у сфері формування та реалізації політики регіонального розвитку [Електронний ресурс] / І. Ткаченко, В. Ткаченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. - 2021. - Вип. 1. - С. 70-79. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknud_2021_1_10.
10. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Портал даних СІД. — URL: <http://wdc.org.ua/uk/data>.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF/print1446542150663211#Text>.
12. Бурик З.М. Формування концепції сталого розвитку регіону // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 1. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/22.pdf.
13. Чуріканова О. Ю. Актуальні засади управління регіональним розвитком і формування регіональної політики. [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-12_0-pages-128_133.pdf (типологізація).
14. Ричка М. А. Регіональний розвиток України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / М. А. Ричка, М. В. Василюк // Стратегія розвитку України. - 2015. - № 1. - С. 130-137. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sru_2015_1_23.
15. Семененко І. М. Забезпечення сталого розвитку регіону : інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами :

- Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. 370 с.
16. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
 17. Головне управління статистики Херсонської області. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/>.
 18. Держстат України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_regions/pdf/Херсонська.pdf.
 19. Міністерство фінансів України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/>.
 20. Інтернет видання “Lb”. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://lb.ua/economics/2021/12/21/501465_ukraina_zibrala_rekordniy_urozhayu_.html#:~:text=Урожай%20зернових%20та%20олійних%20культур,за%20овсю%20історію%20нашої%20держави!.
 21. Довідка про стан справ у Херсонській області за 2021 рік. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/>.
 22. Економіка України під час війни. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/UKR_Економіка-України-під-час-війни.pdf.
 23. Інтернет видання “Земляк”. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zemliak.com/news/ferma/2294-chornobajivska-ptahofabrika-vtratila-mayzhe-4-mln-kurey>.
 24. Газета кабінету міністрів України “Урядовий кур’єр”. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/golova-hovagennadij-laguta-z-hersonshini-viyihav-/#:~:text=Про%20це%20розповідає%20голова%20Херсонської,Це%20катастрофічна%20цифра>.
 25. Forbes. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://forbes.ua/inside/pyat-idey-zbilshennya-ukrainskogo-eksportu-na-yakomu-voni-etapi-03062022-6408>.
 26. Мінфін. – [Електронний ресурс] - Режим доступу:

<https://minfin.com.ua/ua/2022/05/24/85953632/>.

27. Інформаційно-аналітичний інтернет-проект Мінпром. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://minprom.ua/news/284560.html#:~:text=щодня- ,Через%20блокаду%20портів%20українська%20економіка%20втрачає%20170%20млн,щодня&text=Через%20блокаду%20портів%20у%20Чорному, втрачає%20близько%20%24170%20млн%20щодня.>
28. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон монографія / Ю. Г. Козак, Н. В. Притула, О. А. Єрмакова та ін. К.: Центр учбової літератури, 2016. 240 с.
29. Зовнішньоекономічна діяльність / Ю. Г. Козак. Центр учбової літератури, 2019. 292 с.
30. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів України / В.Г. Черишев, Д.В. Окара, І.Л. Ковальова. Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/55.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 2.2

ВРП за усіма регіонами України

2020 рік			
Області	Валовий регіональний продукт, млн.грн.	ВРП на одну особу, грн.	Частка валового регіонального продукту у загальному підсумку, %
Україна	4222026	101138	100,0
м. Київ	1014693	342247	24,0
Дніпропетровська	398732	126209	9,4
Харківська	257805	97428	6,1
Київська	242406	135817	5,7
Львівська	236254	94317	5,6
Одеська	220242	92823	5,2
Донецька	206309	50124	4,9
Полтавська	188424	136608	4,5
Запорізька	167260	99738	4,0
Вінницька	135867	88380	3,2
Черкаська	108822	91817	2,6
Миколаївська	96648	86750	2,3
Хмельницька	96380	77153	2,3
Житомирська	91365	76017	2,2
Івано-Франківська	90398	66245	2,1
Чернігівська	84068	85435	2,0
Сумська	80432	75815	1,9
Волинська	77404	75193	1,8
Кіровоградська	75208	81166	1,8
Рівненська	71901	62485	1,7
Херсонська	68467	66973	1,6
Тернопільська	62661	60565	1,5
Закарпатська	62022	49538	1,5
Чернівецька	45054	50110	1,1
Луганська	43204	20297	1,0

Джерело: складено автором за даними[16]

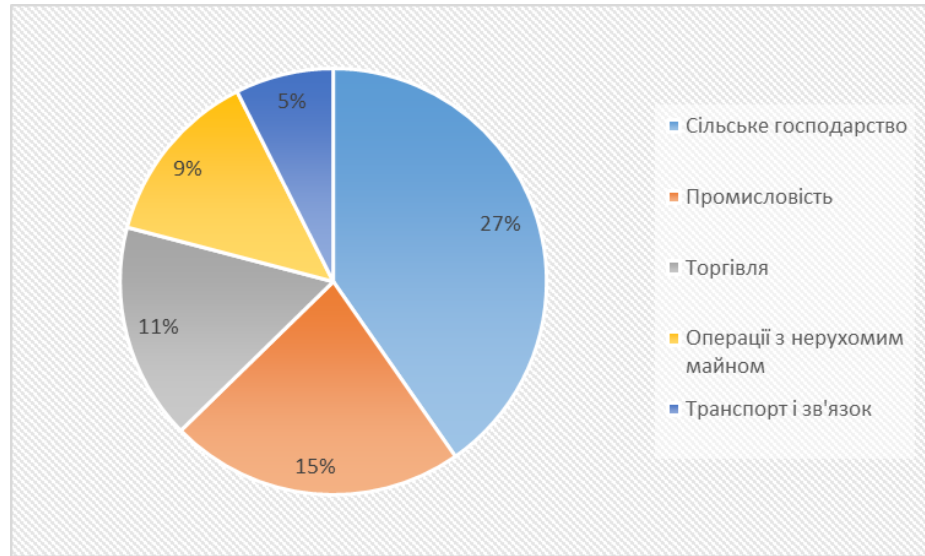
Додаток Б

Рисунок 2.9– Валова додана вартість за основними видами діяльності

Джерело: складено автором за даними [16]

Додаток В

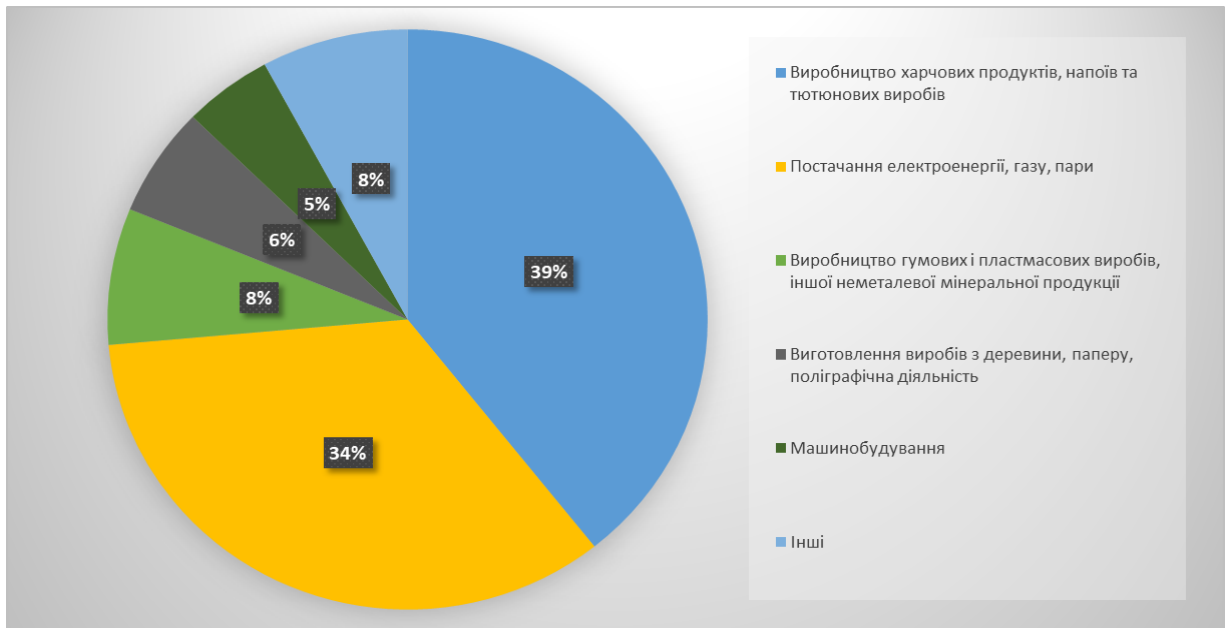

Рисунок 2.12– Структура реалізованої промислової продукції
Джерело: складено автором за даними [18]

Додаток Г

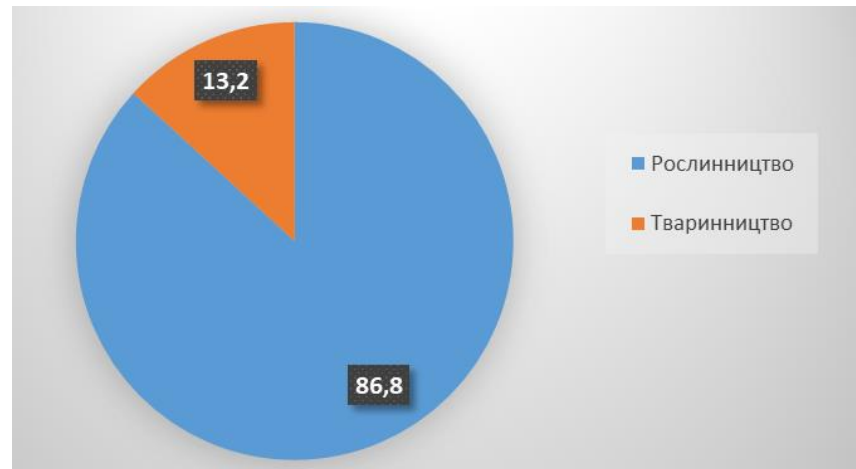

Рисунок 2.13– Структура продукції сільського господарства, %
Джерело: складено автором за даними [18]

Додаток Д

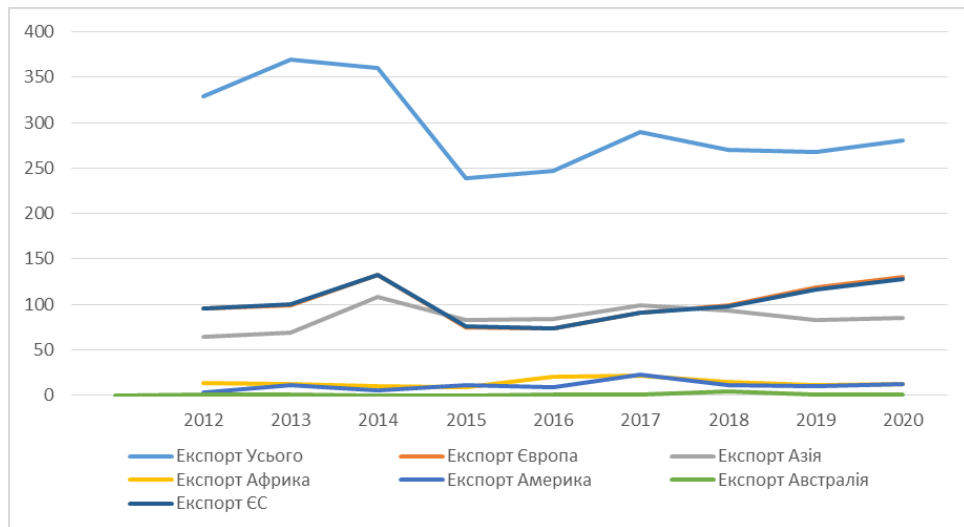

Рисунок 2.14— Динаміка географічної структури експорту товарів, млн \$
Джерело: складено автором за даними [17]

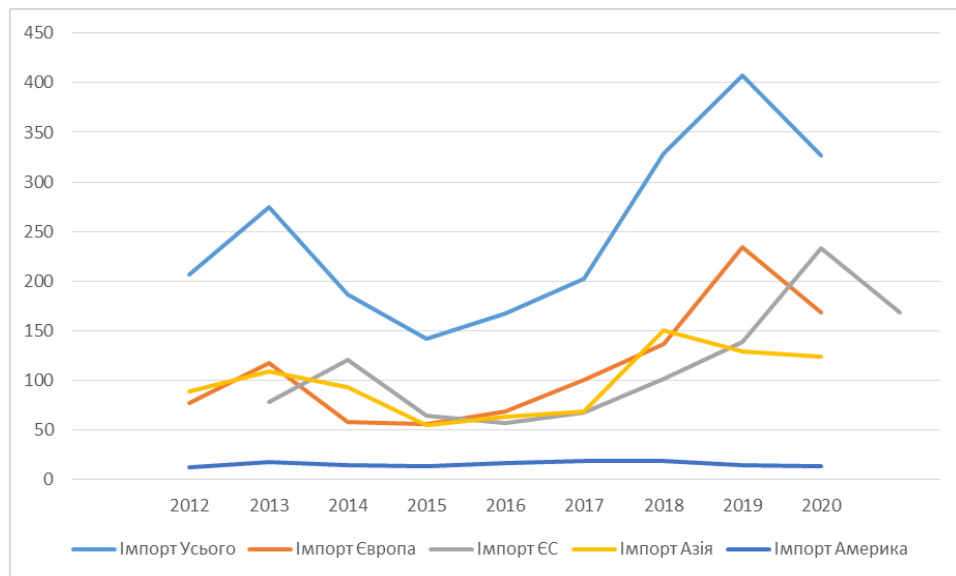

Рисунок 2.15— Динаміка географічної структури імпорту товарів, млн \$
Джерело: складено автором за даними [17]

Продовження додатку Д

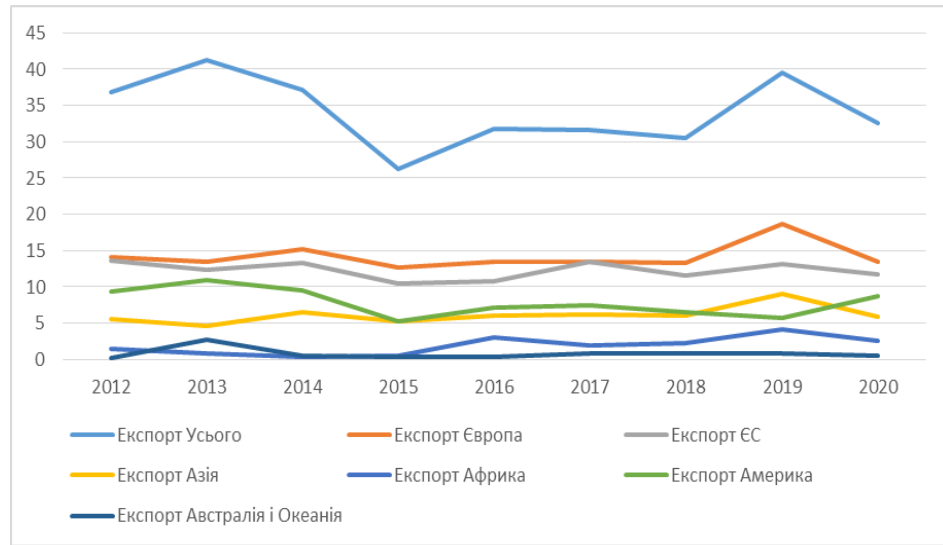

Рисунок 2.16– Динаміка географічної структури експорту послуг, млн \$
Джерело: складено автором за даними [17]

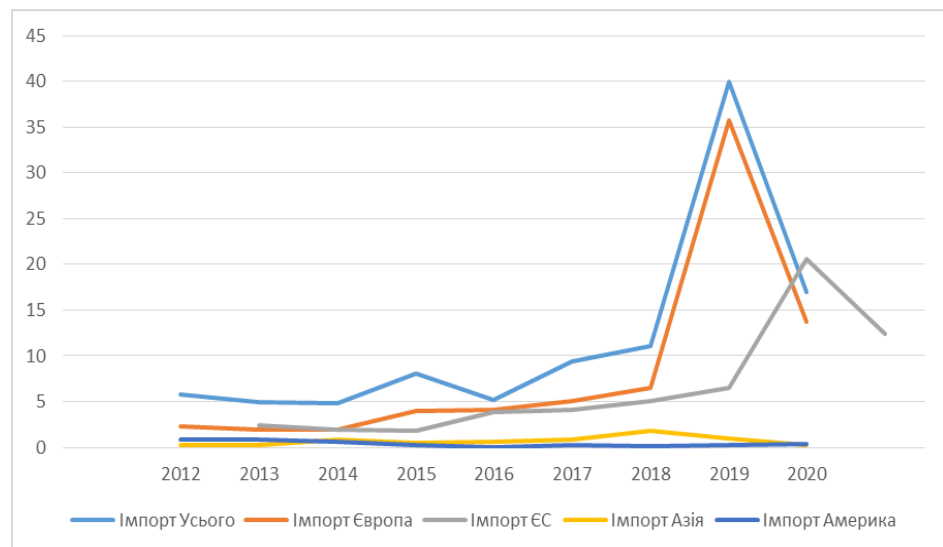

Рисунок 2.17– Динаміка географічної структури імпорту послуг, млн \$
Джерело: складено автором за даними [17]

Додаток Е

Таблиця 2.6

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами

Країна	Експорт		Імпорт	
	тис. дол.	у % до 2020р.	тис. дол.	у % до 2020р.
Усього	412802,5	147,1	266961,6	81,6
Бразилія	—	—	20363,6	х
Туреччина	101216,1	361,2	26887,3	41,3
Нідерланди	52420,3	181	1413	164,2
Японія	14380,6	157,9	1232,1	96,1
Польща	13367,6	91,3	11452,9	102,6
російська федерація	13263,9	149,3	19900,2	211,2
Бангладеш	12813,7	1161,4	0,1	2,6
Франція	9799,5	357,8	1280,7	96,1
Республіка Молдова	8975,1	113,5	935,5	1443,9
Британія та Північна Ірландія	8735,9	93,7	862	150
Німеччина	8593,9	93,1	20599,7	20,5
Білорусь	8340,2	68,8	13988,8	151,7
Румунія	8196,7	102,1	1169,4	154
Фінляндія	7920,8	613,3	913,7	206,4
Литва	7793,3	69,3	1070,3	337,3
Азербайджан	6848,6	99,2	10,1	—
ОАЕ	6685,5	151,8	178,5	3833,6
США	6633,8	135,5	7919,9	92,9
Словаччина	6330,9	500,6	873	88
Грузія	6194,7	86,5	5551,4	133,9
Ізраїль	5600,2	156,5	4835,2	98,2
Іспанія	5539,2	70,3	4281,5	141,7
Інші	49128	-	104329	-

Джерело: складено автором за даними [17]

Продовження додатку Е

Таблиця 2.7

Структура зовнішньої торгівлі товарами

Товар	Експорт		Імпорт	
	тис. дол.	у % до 2020р.	тис. дол.	у % до 2020р.
Усього	412802,5	147,1	266961,6	81,6
Продукти рослинного походження	117408,2	113,9	4314,2	46,7
Недорогоцінні метали та вироби з них	91058,1	522	15238	87,9
Готові харчові продукти	62385,6	109,5	32591,5	314,9
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	37136,2	254,8	14640,5	134
Жири та олії тваринного або рослинного походження	33168,3	104,2	81,7	636,5
Деревина і вироби з деревини	17555,3	117,5	13177,6	184,1
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	14519,7	83	53348,4	31,5
Текстильні матеріали та текстильні вироби	9646,3	330,7	9515,3	164,4
Шкури необроблені, шкіра вичищена	8368,5	184,5	137,6	187,9
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	7631,6	172,2	40133,2	135,3
Продукти тваринного походження	7382,9	99,6	7465,1	102,4

Джерело: складено автором за даними [17]

Продовження додатку Е

Таблиця 2.8

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами

Країна	Експорт		Імпорт	
	тис. дол.	у % до 2020р.	тис. дол.	у % до 2020р.
Усього	35694,7	109,5	28317,2	166,5
Бельгія	—	—	164,8	161,5
Данія	—	—	1077,5	142,6
Франція	—	—	4201,8	107,1
Нідерланди	6460,8	615,7	28,3	23,8
Туреччина	4509,9	139,6	15	268,9
Британія та Північна Ірландія	3263,7	336,8	14822,4	528,2
Польща	2371,7	109,7	147,8	122,6
США	1604,3	101,5	222,5	57,1
Німеччина	1601,3	64,4	652,7	29
Грузія	1397,4	81,2	—	—
Сент-Вінсент і Гренадіни	1225	66,5	—	—
Сейшельські Острови	1206,8	115,2	—	—
російська федерація	1054,1	146	374,9	16,5
Швейцарія	953,8	46	—	—
Болгарія	866,9	257,1	—	—
Естонія	757,4	113,7	—	—
Мальта	507,5	227,4	—	—
Маршаллові Острови	501,8	110,1	—	—
Кіпр	466,9	98,2	—	—
Інші	998,8	—	509,9	—

Джерело: складено автором за даними [17]

Продовження додатку Е

Таблиця 2.9

Структура зовнішньої торгівлі послугами

Послуга	Експорт		Імпорт	
	тис. дол.	у % до 2020р.	тис. дол.	у % до 2020р.
Усього	35694,7	109,5	28317,2	166,5
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	16216,4	183	—	—
Транспортні послуги	12574,8	75,5	809,3	80,3
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	2112,8	90,2	1508,3	1181,9
Ділові послуги	1809,4	76,1	5341,3	61,5
Послуги, пов'язані з подорожами	604,9	93,6	409,2	107,5
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	—	—	690	12,9